Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...гаригшажа 1921 оной ...риин 21-һээ гарана. | № 249 (18572) | 1990 оной октябриин 30, вторник | Сэн 3 мүн.

ФРАНЦИДА ЕРЭЭ

ПАРИЖ. (ТАСС). Франциин Президент Франсуа Миттеранай уряалаар СССР-эй Президент М. С. Горбачев октябриин 28-да Францида ерээ. Э. А. Шеварднадзе, Л. А. Воронин, Н. А. Назарбаев, А. С. Черняев Франци ерэлсэбэ.

Франциин Президент Ф. Миттеран, гүрэнэй министр, Франциин гадаадын хэрэгүүдэй министр Р. Дюма, Францаһаа СССР-тэ байдаг элшэн сайд Ж-М. Мерийон, СССР-һээ Францида байдаг элшэн сайд Ю. В. Дубинин, бусад тусхай тушаалтад тэрэниие угтаһан байгаа.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули

РСФСР-эй ГАЗАР ДЭЭРЭ ССР СОЮЗАЙ ЗУРГААНУУДАЙ АКТНУУДЫЕ ХЭРЭГЛЭХЭ ТУХАЙ

...Федерациин бүрин эрхэтэ ...е хамгаалха зорилгоор, ...эй гүрэнэй бүрин эрхэтэ байл... декларациие хүтэлбэри бол... РСФСР-эй Верховно Совет ни...тгооно:

...1. РСФСР-эй гүрэнэй бүрин байлга тухай декларациин, ...эй газар дээрэхи эмхи зург...дые хүтэлбэрилхэ талаар уял...е амярлаха тухай» РСФСР-...дай депутадуудай съездын ...ой ёһоор ССР Союзда Рос...дерациин дамжуулһан этигэм...элэгэнүүдэй хэмжээгээр ба...абтаһан ССР Союзай гүрэнэй ...дээдын зургаануудай хуули... болон бусад актнууд, СССР-эй ...ентын Указууд болон бусад ... СССР-эй Министрнүүдэй ...й, СССР-эй министерствэнүүд болон албан зургаануудай актнууд РСФСР-эй газар дээрэ сэхэ хэрэглэгдэдэг.

Россин Федерациин бүрин эрхэтэ байлгые эбдэхэ байгаа һаань, РСФСР-эй Верховно Совет гү, али РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет тус статья соо заагдаһан актнуудые хэрэглэлгые зогсоохо эрхэтэй.

Статья 2. Тус Хуулиин нэгэдэхи статьягаар хараалагдаагүй ушарнуудта:

СССР-эй гүрэнэй засагай дээдын зургаануудай хуулинууд болон бусад актнууд. СССР-эй Президентын Указууд болон бусад актнууд РСФСР-эй Верховно Соведэй гар табиһанай һүүлээр лэ РСФСР-эй газар дээрэ хүсэндөө орохо.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй батадхаһанай һүүлээр РСФСР-эй газар дээрэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолнууд хүсэндөө орохо;

РСФСР-эй Верховно Соведээр, үгышье һаа РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведээр этигэмжэлэгдэһэн РСФСР-эй гүрэнэй зургаануудай батадхаһанай һүүлдэ СССР-эй министерствэнүүд ба албан зургаануудай тогтоолнууд РСФСР-эй газар дээрэ хүсэндөө орохо.

Статья 3. Федеративна хэлсээнэй баталагдатар РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республиканууд РСФСР-эй гүрэнэй засагай ба хүтэлбэриин дээдын зургаануудаар дамжуулан гү, али РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республиканудай хууляар тогтоогдоһон ондоо гуримзар ССР Союзай зургаануудай актнуудые зогсоохо, гар табиха, батадхаха тухай асуудалнуудые шиидхэлгэдэ хабаададаг.

Статья 4. Хэрбээ РСФСР-эй Верховно Соведээр гү, али РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведээр зогсоогдоогүй һаа, тус Хуулиин баталагдан абтахын урдэ тээ гаргагдаһан СССР-эй зургаануудай актнууд РСФСР-эй газар дээрэ хүсэндөө байха.

Статья 5. СССР-эй зургаануудай актнуудай үндэһөөр баталан абтаһан гү, али хэрдэһэн тус Хуулиин ёһоор гар табигдаагүй, батадхагдаагүй гү, али зогсоогдоогүй РСФСР-эй газар дээрэ хүдэлдэг гүрэнэй зургаануудай, ниитын, политическэ, кооперативна зургаануудай, бусад эмхи зургаанууд болон предприятинуудай, тушаалта нюурнуудай шиидхэбэринүүд, мүн тэрэшэлэн договорнууд болон бусад хэлсээнүүд үнэнтэ бэшэ болоно.

Статья 6. Тус Хуулиин 5-дахи статьягаар хараалагдаһан ябуулгануудай бэелүүлэгдэһэн ушарнуудта эрхэтэд, тушаалта нюурнууд, гүрэнэй зургаанууд, ниитын, политическэ, кооперативна зургаанууд, бусад эмхи зургаанууд болон предприятинууд РСФСР-эй Хуулиин ёһоор харюусалгада хабаадуулагдадаг.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

МОСКВА, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан
1990 оной октябриин 24.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули

1991 ОНОЙ АЖАХЫНУУД ХООРОНДЫН ХОЛБООН ТУХАЙ

...республиканска арадай ажа...комплексын хүдэлмэриие тогто...улха, социально-экономическа ...нуудые шиидхэлгэдэ нютагуу...ай дааhхай байлгые дээшэ...ажахынууд хоорондо тогтоог...холбоое 1991 ондо үлеэхэ зо...РСФСР-эй Верховно Совет ...тогтооно:

...1. РСФСР-эй газар дээрэ ..., мүн тэрэшэлэн экономиче...хэлсээ холбоон тухай респуб...баталһан бусад союзна рес...нуудай газар дээрэ оршодог ... предприятинууд, эмхи ...нууд, хэрэглэгшэд-предприяти...болон эмхи зургаанууд 1991 он...продукцяар, түүхэй эдээр, мате...уудаар, хэрэгсэл түхеэрэлгэнүү...эдеэ хоолой зүйлнүүдээр ба ...ашлана эд бараагаар хангаха ...хэлсээнүүдые баталха. Тэдэнь ...оной хэмжээнһээ бага бэшэ ...ёһотой.

...—1990 онуудай РСФСР-эй гү...захилда ородог продукци бо...эд бараа ажахынууд хоорондо ...тогтоогдоһон холбооной ёһоор үнгэрһэн жэлнүүдэй хэмжээгээр РСФСР-эй хэрэглэгшэд-предприятинууд болон эмхи зургаануудта эльгээгдэхэ зэргэтэй.

Статья 2. Хангагшад-предприятинууд болон эмхи зургаанууд 1990 оной бодото хэмжээгээр хэлсээнүүдые баталхадаа, гүрэнэй захилай ёһоор үйлэдбэрилэгдэһэн продукциин (эд бараанай) 20 процент хүрэтэр өөһэдөө мэдээд хэрэглэлгые хараалха аргатай.

Ажалша коллективүүдтэй зүбшэн хэлсэжэ, газар дээрэнь оршодог предприятинууд болон эмхи зургаануудай үйлэдбэрилһэн продукциин (эд бараанай) 10 процентые өөрынгөө үзэмжөөр хэрэглэхыень РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республиканудай Министрнүүдэй Соведүүдтэ, арадай депутадуудай хизаарай болон областной Соведүүдэй, Москвагай болон Ленинградай городской Соведүүдэй, автономито областьнуудай, автономито округуудай болон нютагай бусад Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүдтэ зүбшөөгдэнэ.

Тус статьяе хэрэглэхэ гурим РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведээр тогтоогдоно.

Статья 3. Захилнууд, тэрэ тоодо СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тодорхойлһон захилнууд республиканска захилнуудые, РСФСР-эй газар дээрэхи предприятинууд болон эмхи зургаануудай тэгшэ һайн хүгжэлдэ хангаха захилнуудые дүүргэһэнэй һүүлдэ бэелүүлэгдэхэ.

Статья 4. РСФСР-эй арадай ажахын комплексын хүдэлмэриие хангаха түүхэй эдүүдые, материалнуудые болон хэрэгсэл зүйлнүүдые хариин гүрэнһөө худалдажа абаха зорилгоор 1991 ондо гүрэнэй захилаар тогтоогдоһон хэмжээгээр продукциин (эд бараанай) хэмжээнэй шухалэ хубиие гадаадын оронуудта худалдаха эрхэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведүүдтэ олгогдоно.

Тус статьяе бэелүүлгэтэй холбоотой валютно-финансова хэрэг бэелүүлхэ гурим РСФСР-эй Гадаадын худалдаа наймаанай банкаар тодорхойлогдодог.

Статья 5. Хэрэглэгшэд-предприятинууд болон эмхи зургаануудта аша туһагүй хэлсээнэй дүримүүдые гү, али тэрээндэ хабаатай бэшэ эрилтэнүүдые табилга хоригдоно (эдеэ хоолой зүйлнүүдые, түүхэй эд, материалнуудые, хэрэгсэлнүүдые, байрын гэрнүүдые, квартирануудые үгэхыень, хэрэглэгшэдтэ хэрэггүй эд бараа хэлсээндэ оруулхыень эрилтэ табилга; финансова мүнгэн зөөри, тэрэ тоодо валютэ дамжуулхыень, хэрэглэгшэдэй хүдэлмэриин хүсэ үгэхыень эрилтэ табилга гэхэ мэтэ). Тогтоогдоһон холбооной ёһоор хэрэгсэл зүйлнүүдые болон эд бараа үйлэдбэрилгэдэ хэрэгтэй хэрэгсэлнүүд болон материалнуудые андалдан абалсажа болохо.

Хэлсээнүүдые баталха үедэ предприятинууд болон эмхи зургаануудай эрхэнүүд РСФСР-эй Гүрэнэй арбитражаар хамгаалагдадаг.

Статья 6. 1991 оной туршада ажахынууд хоорондын холбооной ёһоор хэлсээтэ уялгануудые дүүргээгүй байһанай, продукци (эд бараа) эльгээхэ болзорые хожомдуулһанай гү, али хүсэдөөр эльгээгээгүй байһанай түлөө харюусалгые дээшэлүүлхын тула хангагшад-предприятинууд хэрэглэгшэдтэ тохёолдуулһан гарзые түлэдэг, теэд тэрэнь болзор соогоо эльгээгдээгүй продукциин үнэ сэнгэй 50 процентһээ бага бэшэ байха ёһотой.

Ажахынууд хоорондо тогтоогдоһон холбооё хазагайруулхаар СССР-эй Гүрэнэй захилай тогтоогдоһон ушарта РСФСР-эй газар дээрэ оршодог хангагшад - предприятинууд, эмхи зургаанууд болоод хэрэглэгшэд-предприятинууд ба эмхи зургаанууд РСФСР-эй Гүрэнэй арбитражай зургаануудта хандажа, арсалдаха эрхэтэй.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан
1990 оной октябриин 23.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Тогтоол

«РСФСР-эй ГАЗАР ДЭЭРЭ ССР СОЮЗАЙ ЗУРГААНУУДАЙ АКТНУУДЫЕ ХЭРЭГЛЭХЭ ТУХАЙ» РСФСР-эй ХУУЛИИЕ ХҮСЭНДЭНЬ ОРУУЛХА ГУРИМ ТУХАЙ

РСФСР-эй Верховно Совет иигэжэ **тогтооно:**

...«РСФСР-эй газар дээрэ ССР Союзай зургаануудай актнуудые хэрэглэхэ тухай» РСФСР-эй Хуулиие баталан абтаһан ...нь хойшо хүсэндэнь оруулха. Тус Хуулиие РСФСР-эй ...ай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съездын баталамжада ...

...РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум, РСФСР-эй ...но Соведэй палатануудай комиссинууд болон комите..., РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет ССР Союзай зургаануудай актнуудые зогсоохо, гар табиха, батадхаха тухай хуу...ые хаража үзэлгын гурим тухай тогтоолой проектые ...эй болзорто зохёожо, Верховно Соведтэ дамжуулха. ...РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум болон РСФСР-...Министрнүүдэй Совет Хуулиин 6-дахи статьягаар хараалаг...харюусалга тогтоохо ба тэрээндэ хабаадуулха гурим ...дурадхалнуудые 1990 оной ноябриин 20 болотор зо..., РСФСР-эй Верховно Соведтэ дамжуулха.

...РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет «РСФСР-эй газар дээрэ ...Союзай зургаануудай актнуудые хэрэглэхэ тухай» Хуу... РСФСР-эй правительствын шиидхэбэринүүдые зохил..., мүн тэрэшэлэн тус Хуулиин баталагдан абтахын урда ...гдаһан СССР-эй зургаануудай актнуудые зогсоохо тухай ...ан хаража үзэлгэдэ табиха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

...Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан.
...оной октябриин 24.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Тогтоол

«1991 ОНОЙ АЖАХЫНУУД ХООРОНДЫН ХОЛБООН ТУХАЙ» РСФСР-эй ХУУЛИИЕ ХҮСЭНДЭНЬ ОРУУЛХА ГУРИМ ТУХАЙ

РСФСР-эй Верховно Совет иигэжэ **тогтооно:**

...«1991 оной ажахынууд хоорондын холбоон тухай» РСФСР-...Хуулиие баталагдан абтаһан сагһаань хойшо хүсэндэнь ...

...РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет:

...гдаһан Хуулиин 2-дохи статьяе хэрэглэхэ гурим 10 үдэ...болзорто зохёожо баталха;

...оной октябрь—ноябрьда бүхы союзна республика...эй 1991 оной харилсаа холбоо бэелүүлхэ тухай эконо...ска хэлсээнүүдые баталха. 1990 онойхиһоо бага бэшэ ...хэмжээгээр продукцяар, эд бараагаар хангаха талаар зан...холбоо барисаае үлөөхэ, тэрэниие хуулиин ёһоор хан...арга оньһо хараалха.

...РСФСР-эй Гадаадын худалдаа наймаанай банк 10 үдэрэй ...орто заагдаһан Хуулиин 4-дэхи статьяе хэрэглэхэ гурим ...тодорхойлхо.

...1991 оной ажахынууд хоорондын хэлсээнүүдые баталл...холбоотой асуудалнуудые түрүүшын ээлжээндэ хаража ...хангахыень РСФСР-эй Гүрэнэй арбитражда дурад...

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

...Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан,
...оной октябриин 23.

СССР-эй ПРОФЕССИОНАЛЬНА СОЮЗУУДАЙ БҮГЭДЭ НИИТЫН КОНФЕДЕРАЦИИН БАЙГУУЛАГДАҺАН ТУХАЙ ДЕКЛАРАЦИ

Өөһэдынгөө оролдолго ба ажал ябуулгые нягта болгожо, нэгэдүүлхэ гэһэн ажалшадай хүсэл, эрмэлзэлые элирхэйлэн,

тэдэнэй эрхэнүүд ба аша туһануудые хамгаалалгада профсоюзуудай харюусалга мэдэрэн,

манай орон дотор профсоюзай хүдэлөөн хуушан байгуулламжын арга боломжонууд бүрин дүүрэнээр ашаглагдаа гэһэн ушарһаа эхи абан, профсоюзай эмхинүүд болон органуудай эдэбхи үүсхэл ба бэеэ дааһан байдалые барижа байдаг түбэй газарһаа үлүүсэ зонхилолгоһоо арсан,

шэнэ, демократическа үндэһөөр профсоюзуудые нэгэдүүлхэ хэрэгтэй байһые мэдэрэн,

СССР-эй Профессиональна союзуудай бүгэдэ ниитын конфедерациин байгуулагдаһан тухай СССР-эй профсоюзуудай XIX съезд соносхоно.

Конфедерацида һайн дураараа ороной профессиональна союзууд, профсоюзуудай Бүхэсоюзна федерацинууд, союзна республиканууд болон автономито байгуулалтануудай профсоюзуудай федерацинууд ба бусад нэгэдэлнүүд орохо аргатай. Тэрэнэй хүсэл ба зорилгонуудые мэдэрдэг ажалшадай, һурадаг залуушуулай профсоюзуудай бусад эмхинүүдтэ тэрэ нээлтэтэй байха.

Гүрэнэй ба ажахын хүтэлбэрилгын, политическэ ба ниитын эмхинүүдэй зургаануудһаа өөрынгөө дулдыдадаггүй байһан тухай, Хүнэй эрхэнүүдэй бүгэдэ ниитын декларади соо, Хүнэй эрхэнүүд тухай ООН-ой уласхоорондын бусад хэлсээнүүд болон Ажалай уласхоорондын эмхидэлэй конвенцинүүд дотор батадхагдаһан гол ёһонуудые хүндэлэн, СССР-эй Конституциин хэмжээн соо хүдэлхэ тухайгаа Конфедераци мэдүүлнэ.

Ажалшадай, һурадаг залуушуулай болон пенсионернүүдэй ажалай, социальна, экономическа, оюун бодолой эрхэнүүд ба аша туһануудые бэелүүлхэ ба хамгаалха талаар совет профсоюзуудай хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ ба ажал ябуулгыень тааралдуулан эрхилхэ ябадалые өөрынгөө гол зорилго гэжэ Конфедераци тоолоно. Эдэ зорилгоор тэрэ гүрэнэй засагай дээдын зургаануудта хуули һанамжалан оруулха эдэбхиингээ эрхые болон хууляар хараалагдаһан бусад хэрэгсэлнүүдые үргэнөөр хэрэглэхэ хүсэлтэй юм. Конфедераци өөрынгөө бүхы ажал ябуулгаар демократиин ба социальна үнэн зүб байдалай үндэһэн дээрэ хуули ёһото гүрэниие бүридүүлгэдэ туһа хүргэдэг байха.

Совет профсоюзуудай интернациональна ёһо заншалнуудые баримталан, Конфедераци ажалшадай аша туһануудые, эб найрамдал ба демократи бүри ашаг үрэ ехэтэйгээр хамгаалха зорилгоор профсоюзуудай национальна нэгэдэлнүүдтэй болон уласхоорондын профсоюзуудай эмхинүүдтэй харилсаа холбоо тогтоодог байха юм.

Конфедераци гэшүүн эмхинүүдтээ лаб хангадаг байха гэбэл:

засагай ба хүтэлбэрилгын гүрэнэй зургаануудта аша туһануудыень түлөөлгэ ба аршалан хамгаалга;

ажалшадай эрхэнүүд ба аша туһануудые, гэнэ усалга оршон байдалда материальна туһаламжа оруулалсан, али болохоор дэмжэлгэ ба аршалан хамгаалха талаар һанал нэгэтэй байлга;

тэдэнэй уставууд болон программануудтай зохилдуулан, эмхидхэлэй ба мүнгэн һангай талаар бэеэ дааһан байлга;

Конфедерациин ажал ябуулгын бүхы асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэ ба шиидхэхэ үедэ адли тэгшэ эрхэтэй байлга, өөрынгөө онсо һанамжа элирхэйлхэ эрхэ үгэлгэ;

Конфедерациһаа өөрынгөө дураар гаралга.

Конфедерацида һайн дурараа ороходоо, гэшүүн эмхи бүхэн манай эмхи, ороной профсоюзай хүдэлөөнэй нэгэдэл зандань үлөөхэ ба бэхижүүлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй гэһэн ойлгомжоһоо эхи абажа, тус Декларацитай болон СССР-эй Профессиональна союзуудай бүгэдэ ниитын конфедерациин Уставтай зохилдуулан, ажал ябуулха гэһэн уялгануудые өөр дээрээ даажа абана.

ЭРДЭМТЭД ДЭБЖҮҮЛЭГДЭБЭ

Манай ороной эрдэмэй түбэй Сибириин отделениһээ СССР-эй Наукануудай Академиин гэшүүн-корреспондентээр һунгагдахаар Буряадай ССР-эй эрдэмтэдһээ литература шэнжэлэгшэ Василий Цыренович Найдаков дэбжүүлэгдэбэ.

В. Ц. Найдаков хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор, Буряадай эрдэмэй түбэй Президиумэй түрүүлэгшээр, мүн Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай директорээр хүдэлнэ. Тэрэ Буряадай литература шэнжэлгээр 14 номуудые бэшэһэн, эрдэмэй 150 шэнжэлгын автор байха юм.

Тиихэдэ эрдэмэй Сибириин отделениин түүхэ, хэлэ бэшэг ба философиин Институдай секторые даагша, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Александр Бадмаевич Соктоев (Новосибирск) литература шэнжэлгын мэргэжэлтэдһээ СССР-эй АН-ай гэшүүн-корреспондентын нэрэ зэргэдэ мүн лэ дэбжүүлэгдэбэ.

Мүнөө үедэ А. Б. Соктоев арадуудай литература болон аман үгын зохёолнуудай дээжые хэблүүлхэ талаар ябуулагдажа байһан хүдэлмэриие хүтэлбэрилнэ. Урдань тэрэ Буряадай эрдэмэй түбтэ хүдэлжэ байһан юм.

Биологиин мэргэжэлтэдһээ СССР-эй АН-ай гэшүүн-корреспондентын нэрэ зэргэдэ Сибириин отделениин Буряадай эрдэмэй түбэй Биологиин институдай директор, биологиин эрдэмэй доктор Владимир Михайлович Корсунов дэбжүүлэгдэбэ.

Манай корр.

БЭЛИГТЭЙ ХҮГЖЭМШЫН ДУРАСХААЛДА

СССР-эй арадай артист, Социалис Ажалай Герой, мэдээжэ композитор Бау Базарович Ямпиловай олон удаан жэлнүүдтэ ажаһууһан, ажаллаһан Ленинэй үйлсын 33-дахи гэрэй ханада байгша оной октябриин 25-да дурасхаалай самбар тодхогдобо. Энэ ушарта зорюулагдаһан дурасхаал ёһоной митингдэ хүн зон олоороо суглараа. Эндэ Буряадай ССР-эй Композиторнуудай холбооной байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан пленумдэ хабаадагшад байлсаа.

Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев оролто үгэ хэлэжэ, дурасхаалай суглаае нээгээд, Буряадай ССР-эй Композиторнуудай холбооной правлениин түрүүлэгшэ Б. О. Цырендашиевта үгэ үгэбэ. Элитэ ехэ хүгжэмшэ, ниитын ажал ябуулгада эдэбхитэйгээр хабаададаг, хани нүхэдтөө, залуушуулда энэрхы дулаанаар хандадаг байһан Бау Базарович Ямпилов буряад хүгжэмэй хүгжэлтэдэ асари ехэ хубитаяа оруулһан хүн гэжэ үгэ хэлэгшэ эхилбэ. Нүхэр Б. О. Цырендашиев бэлигтэй хүгжэмшын намтарай гол шатануудые дурдажа, мүнөөдэр боложо байһан үйлэ хэрэгэй — дурасхаалта самбарай тодхогдоһоной гүнзэгы удха шанартай байһые онсолон тэмдэглэбэ.

Удаань РСФСР-эй Композиторнуудай холбооной правлениин секретарь, «Совет хүгжэм» журналай ахамад редактор, РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша Ю. С. Корев манай нютагай бэлигтэй хүгжэмшэ тухай сэдьхэлэй дулаан үгэ хэлэбэ. Республикын соёлой министр Н. Ю. Мадуев, Буряадай арадай поэт, хүгжэмшын хани нүхэр Д. З. Жалсараев, композиторай басаган Э. Б. Ямпилова, РСФСР-эй арадай артист, түрүүшын буряад композиторнуудай нэгэн Ж. А. Батуев, СССР-эй арадай артист Д. Ц. Дашиев гэгшэд эндэ үгэ хэлэжэ, элитэ композитор тухай дурсаба.

Ханада тодхогдоһон самбар хушаһан бүдэй абтахада, сагаан сэнхир гантиг шулуун дээрэ СССР-эй Уран зурагай академиин гэшүүн-корреспондент, РСФСР-эй габьяата уран зурааша, Буряадай ССР-эй Уран зураашадай холбооной правлениин түрүүлэгшэ Г. Г. Васильевай һиилэһэн композиторай дүрэ зураг, энэ гэр соо ажаһууһан, ажаллаһан тухайнь мүрнүүд сугларагшадай анхарал татаба.

Манай корр.
В. ГАРМАЕВАЙ фото.

„Буряад үнэн"-91

Ажалша коллектив хүсэтэй юм

Би өөрөө Яруунын аймагай Тэлэмбэ нютагайби. Нүхэрни, Чимитдоржиев Нимбу Бодиевич Хэжэнгын һэн. Нүхэрни «Буряад үнэн» газетые эхинһээнь захаданьхүрэтэр уншадаг, тэрээндэ ехэ дуратай һэн даа. Тиимэһээ гэр бүлынь бүхы гэшүүд тэрэ «үбшэнгөөрнь» үбшэлшоод, «үнэниие» ходо бэшүүлдэг, дууһыень уншадаг болошоо һэмди. Минии 73 наһатай эжы юһэтэй зээ басагантаяа хамта суббото бүхэндэ толилогдодог «Толи» гэжэ хуудаһые алдангүй уншадаг заншалтай болонхой. Тиихэдэ Эрхирэгэй дунда һургуулиин 5-дахи класста һурадаг Хандамамнай һая Улаан-Үдэ ошожо, телевизорээр «Хартаабха» гэжэ шүлэгөө уншаа.

«Буряад үнэн» газетэмнай урданай һайхан заншалһаа эхилээд, мүнөө үеын хубилган шэнэдхэлгын асуудал хүрэтэр элдэб һонин юумэ бэшэнэ гээшэ ааб даа. Буряад зоной ехэ һайндэр сагаалганай республика соомнай хайшан гэжэ тэмдэглэгдэһэн тухай газетэ нилээд дэлгэрэнгыгээр бэшэжэ, бүгэдэ олониие ехэтэ һонирхуулһан гээшэ.

Гэхэ зуура, түрэл хэлэн дээрэмнай хэблэгдэдэг тус газетын 1991 оной захил хэлгын сэнгэйнь ехэ болоһонһоо хохидожо, ехэ хүндөөр ябажа байна гэлсэнэ. Теэд «Байгал», «Хараасгай» журналнуудай болон «Буряад үнэн» газетынгээ хэды үнэтэй болоошье һаа, бидэ буряадууд, тэдээнгүйгөөр байжа шадахагүйбди, хэды үнэтэй болоошье һаань, бэшүүлхэбди гэхэ байнаб.

Хоёрдохёор хадаа, мүнөө колхоз, совхозууд, ажалша бүхы коллективүүд, өөһэдынгөө балансда бага бэшэ мүнгэтэй байдаг. Тэрэнь социальна хүгжэлтын, соёл болбосоролой, элүүр энхын асуудалнуудые шиидхэлгэдэ зорюулагдадаг. Теэд бүхы наһаараа хүдөө ажахын үйлэдбэридэ арһа мяхаяа гамнангүй хабаадажа ябаһан ажалай ба дайнай ветерануудта «Буряад үнэнөө» үргэлжэ уншажа байхын тулада тэрэ фондһоо туһаламжа үзүүлхэ байгаа гэжэ һанагдана.

Би Загарайн районой Эрхирэгэй совхозой ажалша коллективэй соведэй гэшүүн байһан тула соведэйнгөө гэшүүдэй урда иимэ асуудал табихамни: **совхоздоо олон жэлдэ хүдэлжэ байһан «Буряад үнэн» уншадаг, уншаха дуратайшье ветерануудтаа туһаламжа үзүүлэе,** гэхэмни. Энээниие совхозой ажалша коллективэй совет хаража үзэхэ байха. Тиихэдээ тэдэнэй дунда буруушааха, арсаха хүн байхагүй гэжэ этигэнэб.

Үнэн дээрээ хаража байхада, колхоз, совхозуудай мүнгэ зөөриеэ заримдаа хайша хэрэгээр гаргашалжа байхые гайхахаш. Газетэ захиха гээшэмнай тон туһатай хэрэг ха юм.

Түгэсхэлдөө үргэн һайхан Буряад нютагта ажаһуудаг зондоо үндэһэн хэлэн дээрэмнай гарадаг «Буряад үнэн» газетэеэ ехэ эмхитэйгээр, олооороо бэшүүлхыетнай гуйжа хандаһаб.

Р. ДОНДОКОВА,
Эрхирэгэй совхозой ахамад бухгалтер.

Районно партийна конференцинүүд

ПАРТИИН НЭРЭ ХҮНДЫЕ ҮРГЭХЭ

Зэдын районно XXXI партийна конференци дээрэ 20 делегат үгэ хэлээ. Тэдэнэй олонхинь партиин райкомой нэгэдэхи секретарь В. А. Ивановой хэһэн тоосоото элидхэл һанаһанда хүрэбэгүй гэжэ тэмдэглэһэн байха юм. Юун бэ гэхэдэ, тэрэ элидхэл дотор гол түлэб үйлэдбэриин асуудалнууд табигдаад, үнэхөөрөөшье, партийно-политическэ ба эмхидхэлэй хүдэлмэри тухай тон багаар хэлэгдэһэн байгаа.

Һая болотор Коммунис парти бүхы совет обществые ударидаха, хүтэлбэрилхэ, урдаа хараха хүсэн гэжэ нэрлэгдэдэг байһан аад, мүнөө юундэ улам бүри уруугаа орожо, муудажа байна гээшэб? Хэн зэмэтэйб? гэһэн асуудал энэ конференциин ендэр дээрэ гараһан хүн бүхэн табиһан байна бшуу.

Бооциин совхозой партийна организациин секретарь Г. Дугаров түрүүлэн үгэ абажа:

— Партиин райкомой зүгһөө ҮҮсхэл эрмэлзэл хэрэгтэй. Яһалал шухала тогтсол абаад, тэрэнээ бэелүүлдэггүй байхада манай, партиин нэрэ хүндэ унангүй байха аргагүй ха юм, —гэбэ.

Хубилган шэнэдхэлгын үедэ бүхы ниитын эмхинүүдэй ажал хүдэлмэриез ондоо болгожо байхадань, манай райком телефонно хөөрэлдөөгөөр ажалаа ябуулха түхэл маягһаа хахасанагүй гэжэ үгэ хэлэгшэ Дугаров шүүмжэлбэ.

Партиин райкомой үзэл сурталай таһаг, энэ асуудалай талаар секретарь В. С. Хандуев хүдэлмэрез хараа байса һуларуулаа гэжэ олон делегадүүд тэмдэглээ. Энэ хүдэлмэри тухай элидхэл соошье мүртэй юумэ хэлэгдэнгүй үлэшөө. Энээниие зарим тэдыгээр юун гэршэлээб гэхэдэ, һүүлэй үедэ район дотор ажалша коллективүүдтэ, предприятинүүдтэ, эмхи зургаануудта, колхоз, совхозуудта ниитэ полит-үдэрнүүд үнгэргэгдэхээ болишонхой.

Политическэ, экономическа һуралсал коммунистнуудай юрэнхы тоогоор сэгнэгдэдэг болонхой. Энэ һуралсалай һэйн, муу талануудай шэнжэлэл хэгдэдэггүй байһаар.

Конференцидэ дурадхагдаһан элидхэл соогоо республика доторнай анха түрүүн байгуулагдаһан Зэдын АПО-гой хүдэлмэри тухай дэлгэрэнгыгээр КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь В. А. Иванов тогтобо.

Хүдөө ажахыда һү һаалга болон гүрэндэ худалдалга 19 процентээр, мяха абалга—40, нооһо—16 процентээр дээшэлээ. Гүрэндэ тушааһан продукциин шанар һайжараа.

Харин мүнөө үеын шахардуу сагта районой ажабайдалда ямар хубилалтанууд болоноб гэжэ харабал, соёл гэгээрэлэй, ажаһуудалай талаар яһала ехэ барилга хэгдэнэ гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Энээн тухай элидхэлшэ дэлгэрэнгыгээр хэлэбэ.

Гэхэтэй хамта капитальна барилгада шиидхэгдээгүй, орёо хүшэр асуудалнууд бии. Материально-техническэ хангалтын талаар район илангаяа тулюур байдалда оронхой гэжэ элидхэлшэ тобшолбо.

Энээниие арсашагүй. Район дотор харгы заһабарилга гээгдэлдэ оронхой. Телефоной, радиогой лининүүд арай шамай хүдэлнэ. Электрын элшэ хүсэн таһалдана, ашаг үрэгүйгөөр автотранспортын предприятинүүд хүдэлнэ. Эдэ бүхы дутагдалнууд партиин райкомой элидхэл соо сэхэ нэрлэгдэбэ.

Зүгөөр иимэ байдалда хэн зэмэтэйб? Тэрэнь нэрлэгдэнгүй үлэшөө. Бодото хүтэлбэрилэгшэд—коммунистнууд нэрлэгдэжэ, ямар хэмжээнүүд абтанаб гэжэ харуулха ёһотой байгаа бшуу.

Партиин райкомой, партийна организацинуудай хүдэлмэриие экономикодо, социальна байдалда болоһон үнэн бодото хубилалтанууд гэршэлхэ жэшээтэй. Теэд тиимэ хубилалтанууд ушөө болоодүй байһаар гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Зүгөөр район дотор үмсын гэр байра барилга олон колхоз, совхозуудта эршэмтэйгээр эхилэнхэй. Тиигэбэшье барилгын материалнууд — шифер, цемент, шэл, хирпиисэ гэхэ мэтэ дуталдажа, гэдэргэ татана.

Оёорой совхозой директор С. Филиппов үгэ хэлэхэдээ, гол түлэб ажахынгаа коллективэй түйлаһан зарим тэды амжалтанууд дээрэ делегадуудай анхарал хандуулба.

Зэдынхидэй АПО байгуулһан ушар, олоной һанамжаар, ехэ зүб байбашье, үшөө аша үрэ гүйсэд дүүрэн үгөөдүй байһаар. Гүрэнэй табан кооперативһаа бүридэһэн агропромышленна нэгэдэлэй гол зорилго —мал ажалай, тараан ажалай, мүн бусадшье продукци район дотороо үйлэдбэрилжэ, зоной эрилтэ хангаха гэһэн холын хараатай хэрэг болоно. Жэшээлхэдэ, АПО-гой бии болоһон сагһаа хойшо барилгада хэрэглэхэ блогуудай цехэй, мүн асфальтын заводой хүдэлжэ эхилһэниинь һайшаалтай. Хирпиисэ үйлэдбэрилхэ заводой барилга дүүрэхэ дүтэлөөд байна. Эдэ бүгэдые барилгын кооператив бэелүүлнэ. Мүн энэ кооператив столярна хэрэгсэлнүүдэй цех барижа байна. Бүхыдөө 5,1 миллион түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэгдэхэ байна.

Үнэхөөрөөшье, дэлгүүрэй экономикодо орожо байһан үедэ өөһэдынгөө хүсөөр районой һгоо хүн зоной ажаһуудалай эрилтэ хангалга алишье талаараа партийна хэрэг болоно ха юм.

Зарим үгэ хэлэгшэд, тусхайлбал, партиин ба ажалай ветеран А. Н. Шатуев Коммунис партиин хүтэлбэрилхы үүргэез улам бүри алдажа байхада, һанаагаа ехээр зобожо байһанаа сэдьхэлэйнгээ оёорһоо мэдүүлхэ зууран общество доторхи политическэ оршон байдалые бидэ, коммунистнууд, яажа һайжаруулха ёһотойбибди гэһэн асуудал табиба.

— Харин элидхэл соо тэрээн тушаа юрэл хүнгэхэнөөр дурдагдаа,—гэжэ делегат Шатуев шүүмжэлбэ.—Минии һанахада, райкомой элидхэл хуушанай түхэл маягаар бэлдэгдэнхэй. Партиин райкомой хүдэлмэрилэгшэд ажабайдалай эрилтэһээ гээгдэнхэй. Тэдэнэр ажалшадтай, олониитэтэй харилсаагаа һуларууланхай.

АПО-гой правлениин түрүүлэгшэ Ю. А. Фомин партиин райкомой бюрогой гэшүүн байбашье, ажалдаа хайхарамжагүйгөөр хандана, харюусалгань һуладанхай,—гээд үгэ хэлэгшэ шүүмжэлбэ.

Удаань үгэ хэлэһэн делегадууд партиин райкомой хүдэлмэри дээрэ тогтожо, олон тоото шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай хэлэһэн байна.

XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой профкомой түрүүлэгшэ Н. Поддельский үгэ хэлэхэдээ, үзэл сурталай хүдэлмэридэ анхарал хандуулагданагүй, пропагандистнар, лекторнууд хүн зонтой хөөрэлдөө багаар үнгэргэнэ гэжэ тэмдэглэбэ.

«Мир» колхозой түрүүлэгшэ О. Г. Прокосов Зэдын АПО-гой бүридэлдэ 8,5 мянган хүдөөгэй ажалшад хүдэлнэ гэжэ тэмдэглээд, тэрэнэй үүсхэлээр хэгдэжэ байһан зарим тэды асуудалнууд дээрэ тогтобо. АПО байгуулга тиимэшье бэлэхэнээр бүрилдөөгүй, район, республика доторнай шэнэ үйлэ хэрэг болоһон тула элдэб бэрхэшээлнүүдтэй ушараа гэжэ онсолбо. Саашадаа тэрэнээ дэмжэжэ, дэлгүүрэй экономикодо орожо байхадаа, хайшаншье гэбэл, хүл дээрэнь гаргаха ёһотойбди гэбэ.

Зарим нүхэд газараа фермернүүдтэ, арендаторнуудта хубаажа үгөөд, колхоз, совхозуудые бага болгохо гү, али үсөөрүүлхэ дурадхал оруулаа. Минии һанахада, энэ тон буруу. Тиимэ яаралтайгаар газар хубаажа болохогүй. Юрэдөө, социальна барилгашье ябуулхада, хүсэ ехэтэй ажахынууд илаха байна ха юм гээд тэрэ үргэлжэлүүлбэ.

Мүн тиихэдэ район дотор тараашадай ажахынуудай ассоциаци бии болгохоор болоо. Эдэ асуудалнууд партиин райкомой холын хараа зорилгонуудтай тааралдажа, тэрэнэй ажал ябуулгын программада оруулагдаха зэргэтэй гэбэ.

Үгэ абаһан делегадууд Борьёогой совхозой ахамад экономист Р. Норбоев, Д. Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ А. Идамжапов, Оёорой совхозой профкомой түрүүлэгшэ Г. Тарбаев, «Коммунизм» колхозой гэшүүн, партиин ветеран Г. Батуев гэгшэд партиин райкомой үүсхэлээр бии болгогдоһон агропромышленна нэгэдэлэй саашанхи хүгжэлтэдэ һанаагаа ехээр табижа, тэрэнэй хүдэлмэри улам һайжаруулха, дэлгүүрэй экономикодо ороходоо, ямаршье хүндэ бэрхэшээлнүүдые дабахаар бэлэн байха ёһотойбди гэжэ нэгэн адли хараа бодолтой байһанаа мэдүүлбэд.

Бултанай мэдэһээр, АПО хадаа район дотор һү, мяха, ооһо гэхэ мэтэ продукци өөһэдөө бүйлүүлхэ арга боломжо олгоно.

Тараан ажалай, мал ажалай продукци үйлэдбэрилгөөр район гүрэнэй захил дүүргээд, саанань үлэһэн һү, мяхаяа ажалшад өөһэдынгөө дураар хэрэглэхэ аргатай гээшэ.

1991 ондо АПО-гой барилга-үйлэдбэриин кооператив мяханай комбинат барижа эхилхэ юм.

Дээдэ-Үшөөтын дунда һургуулиин директор В. Доржиев сүлөө микрофоноор үгэ абажа, партиин райкомой элидхэл соо һургуулиин ажабайдал, тэрэнэй хүдэлмэри тухай юуншье хэлэгдээгүй гэжэ зүб шүүмжэлэл хэбэ. Мүн КПСС-эй райком хүдөөгэй интеллигенцидэ анхарал багаар табидаг байна гэбэ.

Бургалтайн сельсоведэй түрүүлэгшэ Б. Очиров партиин нэрэ хүндые үргэхын тула партийна эхин организацинуудай хүдэлмэриие эрид һайжаруулха ёһотойбди гэжэ тэмдэглэбэ. Энэ хүдэлмэридэ партиин райком анхарал багаар хандуулдаг байгаа. Мүн тиихэдэ нютагай Соведүүдтэ кадрнуудые һайнаар бэлдэхэ ёһотойбди. Эндэ тон эдэбхитэй, ажал дээрэ дүй дүршэлтэй болоһон залуу мэргэжэлтэд ерэбэл, таарамжатай гэжэ тэрэ согсолбо.

Делегат В. Самданов партиин райкомой нэгэдэхи секретарь В. А. Иванов, секретарь В. С. Хандуев гэгшэдэй хүдэлмэриин түхэл маяг тухай тогтожо хэлэбэ. Партиин райком мүнөө үедэ дээдын зургаануудһаа дулдыданги байжа һураашоод, ехэл хүлеэнги байдалтай болонхой. Зүбшэл, заабари хүлеэдэг зандаа юм. Харин тиихэдэ АПО-гой хүтэлбэрилэгшэд нэгэ юумэнһөө нүгөө юумэндэ хазагайрхадаа олон асуудал шиидхэжэ үрдинэгүй.

Мүн партиин райкомой үзэл сурталай хүдэлмэридэ горитой дутагдалнууд бии. Эдэ бүгэдые шэнээр һунгагдаһан КПСС-эй райком усадхаха зэргэтэй гэбэ.

Партийна эхин организацинууд, коммунистнууд ажалша коллективүүдэй хүдэлмэридэ тон һула нүлөөтэй байһаар, партиин зэргэдэ хүнүүд үсөөн абтана. Энэ талаар мүртэй хүдэлмэри эхин организацинуудта ябуулагданагүй гэжэ тэмдэглэгдээ. Илангаяа үзэл сурталай хүдэлмэри тон хангалтагүй гэһэн тобшолол хэгдээ.

Ажалай журам хаа хаанагүй һуладанхай. Арадай депутадуудай нютагай Соведүүдтэ, профсоюзна организацинуудта болон ниитын эмхинүүдтэ коммунистнуудай олон байбашье, ажаһуудалай, социальна асуудалнуудые шиидхэлгэ удаарна, гүйсэд һайнаар бэелүүлэгдэнэгүй гэжэ тэмдэглээ.

КПСС-эй XXVIII съездын шиидхэбэринүүдтэ үндэһэлэн, районой коммунистнууд саашадаа политическэ онол аргануудаа улам нарижуулан, ашаүрэтэйгөөр үзэл сурталай, партийно-эмхидхэлэй болон кадрнуудтай ябуулха хүдэлмэриез һайжаруулха тухай тогтоол конференци абаа.

Олон ондоо үндэһэ яһатанай дунда интернациональна хүмүүжүүлгын хүдэлмэри үргэдхэхэ, нютагай Соведүүдые ёһотойл арадай засагай зургаан болгохо гэжэ конференциин тогтоол соо хэлэгдэнэ.

Шэнээр һунгагдаһан КПСС-эй райком районно партийна организациин саашанхи ажал ябуулгын программа табижа, түргэн баталха ёһотой гэжэ заагдаа.

Партийна конференцидэ КПСС-эй Буряадай рескомой секретарь Л. Ч. Нимаева хабаадажа, үгэ хэлэбэ.

Партиин райкомой нэгэдэхи секретаряар **Владимир Александрович Иванов**, секретаряар **В. С. Хандуев** дахинаа һунгагдаһан байна.

Б. ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ,
манай корр.

СЕКРЕТАРЬНАРАЙ ҺУРАЛСАЛ

КПСС-эй Советскэ райкомдо партийна эхин организациин секретарьнарай үдэр һаяхан үнгэргэгдэбэ.

Агууехэ Октябриин социалис революциин 73-дахи ойн һайндэртэ зорюулагдаһан ажалшадай жагсаал Буряадай ниислэл хотодо үнгэргэхэ тухай арадай депутадуудай Советскэ райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо Г. Е. Харитонова мэдээсэбэ.

һүүлэй үедэ шэнээр эмхидхэгдэһэн олон тоото ниитын эмхинүүд, зарим тэды партинууд Октябриин революциин һайндэрые тэмдэглэхэгүй, энэ үдэрые гашуудалай үдэр гэжэ тоолохо гэхэ мэтэ һэдэлгэнүүдые ябуулжа байһаниинь мэдээжэ.

Харин олон хүнүүд совет гүрэнэйнгөө мүндэлһэн үдэрые 70 гаран жэлэй туршада баяр баясхалантайгаар тэмдэглэжэ ябаһанаа, юундэ гэнтэ болишохо ёһотой болоно гээшэбибди гэһэн асуудал табина ха юм.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой Уряанууд соо «Октябриин нангин зорилгонуудта үнэн сэхэ байял, Ленинэй нэрэ болон хэрэгые аршалан хамгаалая» гэжэ хэлэгдэнэ.

Энэ тон зүб. Ноябриин 7-до Улаан-Үдын Соведүүлэй талмайда болохо ажалшадай жагсаал манай республикын хүн зоной һанал бодолтой тааралдаха байһаниинь дамжаггүй.

Секретарьнарай үдэртэ эмхидхэлэй-партийна, үзэл сурталай хүдэлмэриин бусад асуудалнууд тухай хэлсэбэ. Эндэ КПСС-эй Советскэ райкомой секретарь Г. А. Айдаев үгэ хэлээ.

Б. ЦЫДЫПОВ.

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

ХЭН ОРО ҮСХЭБЭРИЛХЭБ?

Газар дайдынгаа, байгаалиин баялигуудые ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ, арад зонойнгоо хэр үгһөө эрхилжэ байһан заншалта һалбаринуудые һэргээхэ гээшэ мүнөө Буряадай Совет Социалис Республикын гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай декларациин соносхогдоод, мүн дэлгүүрэй харилсаануудта орохо хэмжээнүүдэй тодорхойлогдожо байхада тон ехэ удха шанартай болобо.

Тиимэһээ энээнһээ уламжалан, нэгэ иимэ асуудал тушаа тогтожо хэлэхэ гэжэ һанаа һэм. Хойто зүгэй оронуудые үсхэбэрилгэ тухай. Бүри урдань манай эндэхи оротон зон (эвенкнүүд), зарим буряадуудшье оро олоор үсхэбэрилдэг, тэрэнь ой тайгаар агнуури хэхэдэнь унаа боложо үгэдэг, мяханиинь — эдеэ хоол, арһа шүрбэһэниинь — гутал хубсаһан болодог байгаа ха юм.

Жараад жэлэй саада Хойто-Байгалай райондо —2370 гаран, Баунтын райондо —5 мянган оро үсхэбэрилэгдэдэг байһан. Тэндэхи эвенкнүүдэй айл бүхэниинь гол түлэб 6-һаа 18 хүрэтэр, зарим шадалтай айлнуудынь тус бүридөө 55—100 хүрэтэр оро баридаг һэн. Тэдэнэр оронуудаа унаад, отог, унтари хэбтэри, тулга амһарта гэхэ мэтээ ашаад лэ холын хүбшэ ой, хада уулаар нүүжэ ябаад, агнуури хэхэдээл ехэ олзо оруулдаг һааб даа. Жэшээнь, оро үсхэбэрилдэггүй, ябагаар агнуури хэдэг хүнэй жэлдээ оройдоол 165 түхэригэй ан баридаг һаань, 40-һөө дээшэ оротой айлайхи жэл соо 2400—3400 хүрэтэр түхэригэй ан гүрөөл олзоборилдог байгаа. Нүгөө талаараа оро үсхэбэрилхэдэнь, бусад адууһа малай бэлшэхэ аргагүй уһа намагтай, шэдхэ шэрэнги, хада уула газарта тэдэнь бэлшэжэ, байгаалиин баялигые хүсэдөөр ашаглаха арга олгодог байһаниинь баһал элитэ.

Игэжэ эндэхи хүн зоной хэр үгһөө хойшо газар нютагайнгаа байгаалиин эрхэ байдалда тааруулжа, ажахыгаа бодомжотой зүбөөр эрхилдэг байһаниинь эндэ харагдана.

ҮНДЭҺЭ ТАҺАЛҺАН ҮЙЛЭ ХЭРЭГ

Харин ямар нэгэ захиралтаар, баалалтаар эдэ бүгэдэдэ бүдүүлигээр орожо, зоной һуудал байдалые, ёһо заншалые һандаргаха, хүсөөр хубилгаха гээшын хэды ехэ муу хойшолонтой байһаниие республикын эвенкнүүдэй мүнөөнэй байдал гэршэлэн харуулна. 1986 ондо хэгдэһэн тоололгын ёһоор, Баунтын райондо оронуудайнь тоо оройдоол —1900, Хойто-Байгалай райондо тэдэнь миил 700 толгой үлэһэн байна. Һүүлэй хэдэн жэлдэ тэдэнь бүришье үсөөн болоо. Байгал-Амарай ехэ түмэр харгын баригдахада айхабтар ехэ газар дайдын бэлшээри, агнууриин газар үгы хэгдээ ха юм.

1943 ондо Ахын аймагташье 567 оро үсхэбэрилэгдэжэ байһан түүхэтэй. Теэд 1961 ондо эндэ үлэһэн һүүлшын нэгэ бүлэг оронууд мяхан болгогдоо һэн.

Хайшан гэхэдээ хэдэн зуу, мянган жэлдэ эрхилэгдэжэ байһан энэ заншалта һалбари иимэ түргэнөөр үгы хэгдэжэ «шадагдаа» гээшэб гэһэн асуудал табихада, иимэ байна. Эндэ баһал тэрэ Сталинай үе саг гэдэгые дурдаха баатай болонобди. Элинсэг хулинсагуудһаа эхи абажа, хүбшэ ой, хада уулынгаа баялигые комплексноор гэхэ гү, али байгаалиингаа эрхэ байдалда тааруулан ажахы эрхилдэг байһан эвенкнүүдые гэнтэ хүсөөр хамтаруулжа, нэгэ газарта суглуулжархихадань, тэдэнэр оронуудаашье ёһоор үсхэбэрилхэ аргагүй болоо, агнуурияашье һайнаар хэжэ шадахаяа болёо бшуу.

Баунтын, Хойто-Байгалай районуудта колхозуудай эмхидхэгдэхэдэ, тэндэхи засагаархид эвенкнүүдые түбхинүүлхэмнай гээд, тэдэниие тосхон, һууринуудта суглуулжа, оронуудынь баһал нэгэ газарта олоор хамтаруулжа эхилһэн юм. Нэгэ үедэ оронуудай һү һаалиин фермэнүүдшье бии болгогдожо захалаа бэлэй. Дүрбэ-найма наһа хүрэһэн эмэ оронуудые суглуулаад, талха тараашье эдюулжэ байгаад, һаажа туршаһан ушар бии. Жэлдээ зургаа һара соо (зун-намарай хаһада) һаалгахада оро бүхэниинь 200—300 килограмм һү үгэдэг байгаа. Хэдышье ехэ талха эдюулхэдэ, оронууд һү шэмээ мүртэй дээшэлүүлдэггүй бэлэй. Зэрлиг шахуу, ходо хүбшэдэ ябаха үйлэтэй амитаниие хүсөөр барижа һаахада яагаад ехэ һү үгэхэб даа. Харин нарай түлынь — жэжэ оронуудынь эхын һү ёһоор эдихээ болиходоо эрид муудажа, үхэжэ эхилээ.

Хүбшэ тайгын, хада уулын дундуурхи бүхы бэлшээринүүдтэ жэлэй дүрбэн сагта таран бэлшэжэ ябаһан оронуудые нэгэ газарта олоор суглуулжа, заримыень хорёодо хаажархихадань, дүтэ шадарай бэлшээри гамгүй гэшхэгдээд, харин холын газарай ургамал ногоон эдигдэнгүй хосоржо байгаа ааб даа.

Эдэ бүгэдэ эсэстээ энэ һалбариие ашаг үрэ багатай болгоһониинь элитэ. Тиигэжэ һүүлэй һүүлдэ оро үсхэбэрилгэдэ анхаралшье һуларһаар, энэнь оройдоо тоогдохоёо болижо захалһаниень ойлгосотой. Энэ мэтээр дээрэ дурсагдаһан районуудта оронуудайнь тоо жэл бүри үсөөржэ, иимэ байдалда хүрэжэ ерээ.

Анхандаа эвенкнүүдэй амин шухала, гол ажал гэжэ тоологдодог байһан — оро үсхэбэрилгэ, агнуури мүнөө болоходо тэдэнь зарим хүнүүдэй һайн дураараа, сүлөөтэй сагтаа эрхилхэ хэрэг болонхой. Тиигэжэ хүнүүд эхынгээ һүнтэй адли шуһа мяхандаа, хамаг сэдьхэл бодолдоо шэнгээһэн юумэнһээ таһалагдаа бшуу. Иихэдээ энэмнай гансашье экономическа бэшэ, мүн тон ехэ политическэ, социальна, бүхэли арад зоной хуби заяае дайраһан асуудал болоно.

Эгээл энээн дээрэһээ һүүлэй жэлнүүдтэ эдэ районуудта оро үсхэбэрилгые һэргээхэ тушаа хэгдэжэ байһан хүдэлмэришье биратай ашаг үрэ үгэнэгүй ха юм.

Оро үсхэбэрилхэ шадабаритай, энэ ажалда үнэн зүрхэнһөө дуратай хүнүүд тон үсөөн болошоо. Тэрээнһээ боложо, совхозуудта оронуудай зуун эхэ бүхэнһөө жэлдээ оройдоол 48—50 түл абтана. Элдэб шалтагаанһаа жэжэ, томошье оронуудай гарза хоролтодо орохонь айхабтар ехэ. Урдань бэрхэ орошод Ж. Н. Молоков, М. С. Догончин гэгшэдэй (Баунтын район) бригаданууд зуун эхэ оро бүхэнһөө жэлдээ 95—98 тугал абажа түлжүүлдэг, бригада бүхэн 19—24 хүрэтэр центнер эрхим шанартай мяха тушаадаг бэлэй. Ондоогоор хэлэбэл, орошон бүхэн жэлдээ 25—30 хүнэй эдихэ мяха абадаг байгаа бшуу.

ЯБАГАН АНГУУШАДАЙ ЯДАРАЛ

Нүгөө талаараа оро үсхэбэрилгын доройтожо эхилхэдэ агнууриин ашаг олзо баһал доошоо ороо. Оройо унаад, энэ тэрэ хэрэгтэй юумэеэ ашаад, ябагаар ябажа хүрэгдэхэгүй газараар агнуури хэхэ аргагүй болоходо ангуушадшье ехэтэ тулгардаа ха юм. Мүнөө Баунтын, Хойто-Байгалай, Ахын районуудай хүбшэ тайгын, хада ууланудай оройдоол хахадынь агнууриин талаар ашаглагдана.

Оро үсхэбэрилгые хорооогоошье һаа, харин орондонь эвенкнүүдые газар тараалан, мал ажал эрхилдэг болгообди гэжэ зарим хүтэлбэрилэгшэд хэлэжэ болохо. Теэд мүнөө Баунтын, Хойто-Байгалай районуудта багахан газарта тариг дадаг тараанайнь ургаса гектарай 4—5 центнерһээ дээшэ ооһо үгэнэгүй. Тэрэ газарынь 3—4 жэл ашаглагдаад, саашадаа хэндэшье хэрэггүй болгогдоно. Иимэ газарһаа абтаһан ооһон хэды ехэ гаргашатай болоно гээшэб! Огородой эдеэншье эндэ мүртэй урганагүй.

Тиигэжэ хойто зүгэй шэмэрүүн уларилтай эрхэ байдалда тараан ажал эрхилээбди гэжэ зобонхоор, эндэхи зоной угайнь заншалта ажалые һэргээжэ, оро олоор үсхэбэрилөө, агнуури ашагтайгаар хээ һаа, эсэстээ һураггүй ехэ олзотой байха һэн. Бодоод үзэел даа. Баунтын гү, али Хойто-Байгалай районуудта абтаһан ооһоной центнер бүхэнэй өөрын үнэ сэн 19 хүрэтэр түхэригтэ, хартаабха центнерынь —30 түхэригтэ болодог. Харин хилын саанаһаа манай гүрэн эрхим һайн тараанай центнер бүхэниие 1,6 доллароор, заримдаа 7—8 доллароор худалдажа абана. Хэрмэнэй нэгэ арһан 0,5—1 доллароор, булганай арһан 200-һаа 1050 хүрэтэр доллароор худалдагдадаг. Оро унаад, һайн нохойтой ябаһан ангуушан үдэр соо 70—80 хэрмэ, хоёр булга бариха аргатай.

Энээгээр бодоходо орошонангуушанда өөрынгөө мэргэжэлтэ ажалые һайнаар эрхилхэ арга олгоод байгаа һаа, тэрэ хэды ехэ талха тарая, эд бараа худалдажа абахаар харин гүрэнэй мүнгэ (инвалюта) оруулха байна гээшэб!

Манай республикада оронуудые олон болгохо, тэрэнэй ашаар ан олзоборилгые үшөө һайса үргэдхэхэ, эдэ бүгэдын үндэһөөр илангаяа эвенкнүүдэй һуудал байдалые һайн болгохо ямар арга зам бииб?

БОДОЖО ҮЗЭХЭ, ШИИДХЭХЭЛ ХЭРЭГТЭЙ

Бүри 1977 ондо эрдэмтэ М. Я. Аксеновагай шэнжэлжэ үзэһэнэй ёһоор, гансахан Баунтын, Хойто-Байгалай, Ахын районуудтахи хүбшэ тайгада, хада уулаар хамтадань адагынь 25 мянган оро бэлшээхээр газар бии байна гэжэ тодоруулаа һэн. Бүхы дээрээ республика соо ой модон соогуурхи, хада уулаархи бэлшээридэ 70 мянган оро байлгаха аргатай. Хэрбээ гансахан БАМ шадарай хойто районуудай совхоз бүхэндэ 5 мянган оро баридаг болоо һаа, жэл бүри 1300—1500 оро (тус тустаа 100 килограмм шэгнүүртэй) мяханда худалдабал, 380—400 мянган түхэригэй олзо оруулагдаха байна. Орын мяханай өөрынь үнэ сэн үхэрэйхидэ орходоо 2—3 дахин хямда байна бшуу. Энээнһээ гадна орын арһаар, годоор гоё, дулааншье гутал, хубсаһа, малгай оёжо худалдаха, шүрэн эбэрээрнь үнэтэй эм дом бэлдэхэ аргатай. Энэнь баһал горитойхон ашаг олзо үгэхэ зэргэтэй.

Тэрэшэлэн оро олоор үсхэбэрилдэг болоо һаа, ангуушадые унаагаар хангажа, ангай арһа мүнөөнэйхиһөө 2—2,5 дахин ехээр абадаг болохоһоо гадна, буга, хандагайн, гүрөөһэн гэхэ мэтэ амитадай мяханшье баһал горитой абтаха бэлэй.

Мүнөө дэлгүүрэй экономикодо орожо, газар нютаг бүхэнэй байгаалиин баялигые эрхэ ёһоор, ашаг үрэ ехэтэйгээр, гамтайгаар хэрэглэхэ, энээнэй үндэһөөр хүн зоной һуудал байдалые һайжаруулха, социальна асуудалнуудые һайн болгохо гээшэ саашадаа шиидхэхы удаха шанартай болохо бшуу.

Бүри совет засагай тогтоһон түрүүшын жэлнүүдтэ хойто зүгэй арад зониие шэнэ байдалда оруулхадаа анханай һуудал байдалыень үгы болгохо, һандаргаха бэшэ, нэн түрүүн тэдэнэй ёһо заншал, соёл боловсорол, түүхэтэ һуудал байдалые һайн болгожо, тэдэнэй ажалай болон ажабайдалай асуудалнуудые болгоомжотойгоор шиидхэхэ гэжэ В. И. Ленин зааһан байдаг. Теэд тэрэ заабариинь сахигдаагүйе мэдэнэбди.

Харин мүнөө шэнэ эрхэ байдалда хойто зүгэй зоной заншалта ажал хэрэгые һэргээхэ, хүнүүдэй нэрэ хүндэ, сэдьхэл урмые дээшэнь үргэхын тула газар дайдынь бодото эзэд болгохо саг ерээ. Жэшээнь, оро үдхэжэ шадаха эвенкнүүдтэ хэды толгой оро бариха аргатай, дуратай байнаб, тэрэнэйнь зэргээр газар таһалжа үгэхэ, бэлшээриинь, агнууриинь газар дээрэ гэр байра, хото хорёо, бани, пекарни, амбаар гэхэ мэтые бариxадань туһалха, хэрэгтэй эд бараа худалдаха шухала. Тиигээ һаа айлнууд арендаторнууд болохо, үгышье һаа, хэдэн айл хамтаржа кооператив болоод хүдэлхэ аргатай болохо ха юм. Жэшээнь, айл бүхэндэ 30—50 оро үгөөд, жэл соо 13—14 центнер орын мяха худалдахат, мүн тэды центнер ангай арһа, мяха олзоборилхот гэжэ хэлсээ баталхы зэргэтэй. Мүн тэрэ хэлсээн соохи даабариһаа гадуур түл абаһанай түлөө нэмэлтэ түлбэриие үлүү гараһан оронуудые өөһэдтэнь үгэхэ, даабариһаа гадуур тушааһан ангай арһа, мяханай түлөө тиимэ нэмэлтэ түлөөһэн үгтэхэ гэжэ хараалагдаха зэргэтэй.

Эдэ бүгэдын ашаар хүнүүд түсэбтэ даабарияа заабол дүүргэхэ гэжэ оролдохо, түлөө биингаа ажахыдаа ороор олон болохо жэшээтэй. Тиигэжэ эсэстээ бүхы дээрээ оронуудай тоо, толгой олошоруулагдаха юм. Энэнь хүбшын зэрлиг ангуушад-орошодто өөһэдтэнь, гүрэндэшье ашаг үрэ ехэтэй байха болоно.

Иимэ юумые наһатайшуулпенсионернүүд эхилжэ, залуушуулые дахуулха аргатай. Ушарынь юуб гэхэдэ, мүнөө эвенкнүүдэй һуудаг тосхонуудта залуушуул ажалгүй байна ха юм. Нүгөө талаараа партийна, совет, ажахыншье органууд энэшье үдэр гээнгүй энэ хэрэгые эмхидхэхэ, халуун анхарал оролдолго гаргаха зэргэтэй. Саг хүлеэхэгүй.

С. ПОМИШИН,
хүдөө ажахын эрдэмэй доктор.

ХАРГЫН ХАЖУУДА...

Нарһата тосхоной зүүн тээ, Улаан-Үдэ руу зүрыһан харгын хажууда шэнэ барилга үнинэй эхилэгдэнхэй. Энэнь юун болохо гээшэб гэжэ харгыгаар ябаһан олон хүнүүд һонирходог ёһотой. Теэд энэ барилга аяар 1989 оной ноябрь һарада ашаглалгада орожо, Яруунын районой ажалшадта мэдээжэ болохо ёһотой байгаа. Гэбэшье энэ болзорой үнгэрһэнэи һүүлээр үшөө хэды дахин ашаглалгада орохо саг нэрлэгдэһэн байна. Теэд мүнөөшье хүрэтэрөө Нарһатын мяханай комбинат хүдэлжэ эхилээдүй байһаар. Тус предприятиин директор Ш. Ж. Токтохоевтой эндэ уулзахадамнай иигэжэ хэлээ һэн.

— Энэ комбинадыемнай ажахынууд хоорондын нүүдэл онһожоруулагдамал «Восточный» колоннын барилгашад барина. Теэд байгша оной февральһаа эндэ барилга хэгдэнэгүй. Хэхэшье юумэниинь үсөөн үлэнхэй—арбаад мянган түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэхэ хэрэгтэй. Һайнаар хүдэлөө һаа, хоёр һара соо хэжэ дууһахаар. Үбэлдөө ашаглалгада оруулжа, дулаан болотор бүхы технологи, хүдэлмэриинь шалгаа һаа, һайн байгаа. Яруунын хүдөө ажахынуудта комбинат ехэ туһа хэхэ ёһотой. Аяар хото хүрэтэр абаашахада адууһа мал нэгэдэхи категориин байһан лэ аад, тэрэнээ алдана. Гадна шахан таргалуулагдаагүй, бэхижээгүй мал абаашахада, харгыдаа хосоржошье магад. Манай районһоо хото хүрэтэр холо ха юм. Тиигээдшье дэлгүүрэй экономикын үедэ мяханай үнэ сэн дээшэлхэ. Өөһэдынгөө комбинат хүрэтэр адууһа малаа асархада харгыньшье богони, ехэ гарзагүй болоод үгэхэ байна. Жэшээлхэдэ, байгша ондо районой зүүн талын ажахынууд Шэтын област руу хоёр мянгаад толгой эбэртэ бодо мал абаашаха болобо ха юм. Энэмнай хони, адуу тоолонгүй. Тэдэниинь тэрэ холо ошотороо хэды ехэ шэгнүүрээ гээхэб?

Тиин комбинадые ашаглалгада оруулхаһаа урид хэгдэһэн барилгын хүдэлмэринүүдые шалгаа һаа, һайн байна. Юуб гэхэдэ, түсэбөөрөө эндэ бетон хорёо бариха ёһотой һэн. Теэд үнэн дээрээ модон хорёо баригданхай. Энэ намагтай газарта, хоёр жэл болоод шэнэлхээр болохо,— гэжэ тэрэ хэлэнхэй.

Игэжэ директор тон ойлгосотойгоор һанаһан юумэеэ хэлээд үгөө һэн. Теэд энэ комбинат хэр үни хүдэлэнгүй байха юм?

С. ДОРЖИЕВ.

— Манай райондо түрүүшын ажахы, предприятинуудай байгуулагдаһан сагһаа хойшо унаһан малгайгаа абаха сүлөө зэбдагүй гэхээр ажаллажа гараһан ажалша бэрхэ үйлэдбэриин түрүүшүүл, тэрэ тоодо үнинэй коммунистнууд олон. Үнгэрһэн хүшэр хүндэ үе сагуудта эдэнэрэй яагаад хүдэлдэг, ажалаа эмхидхэжэ ябадаг тухай хоёр нюдөөрөө хараашьегүй һаа, тэдэнэй хэһэн, бүтээһэн хэрэгүүдээр омогорходог, баясадаг гээшэбди,—гэжэ КПСС-эй Баргажанай райкомой нэгэдэхи секретарь С. Л. Гатапов партиин ветерануудта «50 жэлдэ КПСС-эй зэргэдэ ябаһан КПСС-эй ЦК-гай тэмдэг барюулхадаа хэлэбэ.

Аяар табин жэлэй туршада партиин гэшүүн ябаһан Аюрзана Аюшеевич Будаев тэрэ холын үнгэрһэн үе сагуудта нютагтаа ажахы байгуулха хэрэгтэ ехэ оролдолго, үүсхэл гаргаһан, Хилгана нютагай ажалшадай дунда эгээл хүндэтэй хүнүүдэй нэгэниинь болоно. Тиихэдэ нютагтаа түрүүшын коммуна, удаань Сталинай нэрэмжэтэ колхоз байгуулалсаһан, тэрэнэй правлениин түрүүлэгшээр хүдэлжэ ябахадаа, эмхидхэлэй болон ажахынгаа гүрэндэ таряа, мяха тушааха болоод бусад олон тоото асуудалнуудые шиидхэдэг, нютагайнгаа ажалшадтай суг хамта хүшэр хүндые дабажа гараһан ёһотойл коммунист гээшэ. Аюрзана Аюшеевич 1939 онһоо 1946 он болотор тус ажахыдаа хонишодой бригадые хүтэлбэрилһэн, правлениин түрүүлэгшын орлогшоор, түрүүлэгшээр хүдэлһэн намтартай. Харин 1946 онһоо 1951 он болотор, пенсидэ гаратараа шахуу колхозойнгоо хонидой, гахайн, моридой фермэнүүдые даагшаар хүдэлһэн байха юм.

— Василий Федорович Зверьков табяад онуудай үеэр партиин райкомой хүдөө ажахын таһагые даагшаар хүдэлжэ ябахадаа, бидэнэр залуушуулые өөрынгөө баян дүй дүршэлдэ һургажа, хүмүүжүүлжэ, олонхидыемнай хүтэлбэрилхы тушаалай ажалда дүршүүлдэг һэн,—гэжэ тиихэ үедэ КПСС-эй Баргажанай райкомдо инструктораар, удаань секретаряар хүдэлһэн Н. Е. Шелковников хөөрэнэ.

ТАБИН ЖЭЛДЭ— ПАРТИИН ЗЭРГЭДЭ

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай һүүлээр тоонто нютагаа бусажа ерэһэн сагһаа хойшо нүхэр Зверьков партиин райкомой хүдөө ажахын таһагые даагшаар олон удаан жэлнүүдэй туршада хүдэлжэ гараһан байха юм.

Партиин, дайнай, ажалай ветеранууд А. А. Будаев, В. Ф. Зверьков гэгшэд үндэр наһатай болообди гээд гэртээ һуудаггүй. Ниитын хэмжээ ябуулгада эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, залуушуулай дунда хүмүүжүүлгын, сэрэгэй-патриотическа хүдэлмэри ябуулхыень харахада, урма баяр түрэдэг юм.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЭРХИМҮҮДЭЙ НЭГЭН

Бэшүүрэй районой Бодонгуудай совхоздо үбһэ тэжээл хуряалгын үедэ В. Ч. Цырендоржиевай звено үндэр амжалта туйлаа һэн. Жэшээнь, тэдэнэр 2200 центнер эрхим шанартай үбһэ абаа юм. Энэ хэрэгтэ өөрынгөө хубитые звеногой гэшүүн Владимир Раднаев оруулаа. Тэрэнэй жолоододог трактор эртэ үглөөнһөө боро хараан болотор сабшалан дээрэ харагдадаг бэлэй.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

Совет орон дотор

ХОРОГ (Горно-Бадахшанска автономито область). «Фарханги Бадахшон» («Бадахшанай соёл») газетын түрүүшын номерой гаралгань регионой ниитын ажабайдалда ехэ үйлэ хэрэг болобо. Памирай түүхэдэ түрүүшынхеэ эндэхи хүн зон шугнан, рушан, вахан, язгулем түрэл хэлэнүүд дээрэ областиин экономическа ба соёлой ажабайдалай үйлэ хэрэгүүдтэй танилсаха аргатай болобо.

БАКУ. Азербайджанай экологиин талаар орёо хүшэр байдалда олониитын анхарал хандуулха зорилго «Фарияд» гэһэн шэнэ газетын журналистнууд урдаа табина. Долоон хоногто нэгэ дахин гараха газетын хуудаһануудта Каспиин далайн шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай, Баку болон Сумгаит хотонуудай, хүдөөгэй зарим нютагуудай байдал тухай бэшэгдэхэ юм.

ЛИПЕЦК. Ульһатай нүүрһэнэй үгы байһан дээрэһээ миин һаатажа байһан аад, Новолипецкын металлургическа комбинадай доменно пеэшэн шэрэм үгэжэ эхилээ. Предприятида нүүрһэ эльгээхэ хэлсээтэ уялгануудаа дүүргэхыень гүйжэ, комбинадай металлургнууд шахтернуудай коллективүүдтэ хандаа юм.

МИНСК. Эндэхи автозаводто олоор үйлэдбэрилэгдэжэ эхилһэн, «Жигулинуудта» ба «Москвичнуудта» шагтаглагдаха прицепүүд — дачанууд таарүү зохид юм. Замда хэрэгтэй бүхы юумэн: холодильник, плитэ, душ, шкаф, стол тэндэ бии. Тэрэ столынь унтадаг газар болоодхидог. Түрүүшын ээлжээндэ дотерой дэлгүүртэ гаргахын тула иимэ 6 мянган прицеп жэл бүри үйлэдбэрилхээр хараалагданхай.

ХАБАРОВСК. Эндэ нээгдэһэн выставкэдэ орогшод Урда Корейн «Самсунг» фирмын ехэ арга боломжонуудтай техникэнэ. Радиоэлектронно аппаратура ба спортивна гутал, хүнэй хэрэгсэлнүүд, хубсаһа хунар, Алас-Дурнын доторой дэлгүүртэ дуталдадаг бусад зүйлнүүд эндэ харуулагданхай. Хабаровска хизаарта фирмын түлөөлэгшэд нэн түрүүн эндэхи манай промышленностяар, заганай бүйлүүлгээр, байгаалиин баялигуудые ашаглан хэрэглэлтээр һонирхоно.

ТБИЛИСИ. Закавказ сооройн эгээ түрүүшын «Военторгой» комиссионно магазин Грузиин ниислэл хотодо нээгдээ һэн. Эндэ радиотехникэ, видео аппаратура, оёмол ба нэхэмэл зүйлнүүд, хубсаһа хунар, гэр электроприборнууд болон бусад олон эд бараа комиссида абтажа, худалдан абагшадта дурадхагдана. Шэнэ магазинай онсо илгаань юун болоноб гэбэл, сэрэгэй алба хаагшад ба гэр бүлынхидынь түрүүшын ээлжээндэ хангагдаха байна.

(ТАСС).

ХОЁР ЯДЕРНА ПОЛИГОН ХЭРЭГТЭЙ ЮМ ГҮ?

...да газар доро ядер- ...алга хэхэ нэгэл но- ...ын юм. Харин СССР- ...бии: «Шэнэ газар» ...алда, энэнь 1954 он- ...глагдана; Семипала- ...ноhoo 100 километр ... 1947 онhoo хэрэг- ... Орон дотор хэгдэ- ...ы ядерна тэhэрэлгэ- ...80 гаран процентнь ...гдэhэн байна.

... Семипалатинскын ... полигон дээрэ ... туршалга хэхээ ...hээр болоюулха гэhэн ...льствын шиидхэбэри ...Энэнь тэндэхи хүн зо- ...ва нэгэ бага амаруул- ...даа. Харин эрдэмтэд, ...ид болон холын хой- ...й зон энэ шиидхэбэ- ...шаагаа зобонгёор уг- ...Юун бэ гэхэдэ, элдэб буруу hарюу зэрэб үгэнүүдшье эндэ байха юм. Жэшээнь, ядерна туршалгануудhaa боложо, Семипалатинскын дэргэдэ үхибүүд олоор гарзална, бадаган мэтын үбшэн, мүн дутуу болохо ябадалнууд олоширно гэhэн hанамжа дэлгэрэнги байдаг.

1963 он хүрэтэр агаарта, мүн газар дээрэ хэгдэдэг байhан туршалганууд хүн түрэлтэндэ хорогүй байгаа гэжэ хэлэбэл, тэнэг үгэ болохо юм. 27 жэлдэ газар доро туршалга хэнэбди. Тэрэнние баhа хорогүй гэхын аргагүй.

Гэбэшье сэхэнь хэрэгтэй. Бидэшье, США-шье ядерна буу зэбсэгээ улам нарижуулхын тулада л туршалга хэнэ бшуубди. Жэшээлбэл, бидэнэй нэгэ үедэ ядерна туршалгаяа саг зуура болюулаад байхада, США 30 гаран тиимэ тэhэлэлгэ хэжэ, СОИ гэдэг программаар шэнэ түхэлэй зэбсэг ухаалалгада бидэнние ахиhан байна бшуу.

Мүнөөшье США энээнhээ арсанагүй. Тусхайлбал, 1990 ондо энэ хэрэгтэ 700 миллион доллар гаргашалха, 15 тэhэлэлгэ хэхэ гэжэ хараалааhай. Теэд тэдэнтэй тэнсүү хүсэтэй байха гэбэл, бидэшье туршалгаhaa арсаха аргагүй байнабди. Теэд тэрэнээ хаана хэхэб? Семипалатинскда хэхээ болиходоо, шэнэ, гурбадахи полигон түхеэрхэ гү? Али Шэнэ Газар гэдэгтээл хэхэ гээшэ гүбди? Эндэхи газар доро туршалга хэхэдэмнай, хүндэ болон байгаалида хэр ехэ хоро хүргэгдэхэ байнаб?

Шэнэ Газар гэдэгэймнай утань 900 шахуу километр, үргэнинь 30-haa 140 километр хүрэтэр юм. Тэндэ уг зон гэжэ үгы. Эгээл дүтын тосхонинь Байгач арал дээрэ, 170 километр зайтай газарта байдаг. Эгээл дүтын хотонууд гэхэдэ, Амдерма, Нарьян-Мар, Воркута гэдэгүүд Шэнэ Газарhaa 300—500 километр холо, харин совет-финн хилэ хүрэтэр 900-аад километр юм. Арал дээрэ газар дороhoo гарадаг уhан үгы. Тиимэ хадаа радиоактивна элшээр бузарлагдаhан уhан урдажа, океан руу орохо гэжэ айлтагүй болоно. Мүн тэhэрэлгэhээ уламжалан газар хүдэлхэшье гэжэ айхаар бэшэ. Юундэб гэхэдэ, 600—700 метр гүнзэгы, зоолохэн шоройтой газарта тэhэлэлгэ хэгдэдэг юм. Тиихэдэ юумэнhээ бэлээр гэмтэдэг, мүнхэ сэбдэг, 300 метр зузаан газарай ойро хүртэдэггүй. СССР-эй АН-ай Газарай физикын институдай мэргэжэлтэдэй тайлбарилhанай ёhoop, Семипалатинскын полигондо 150 кт хүсэтэй зэбсэг тэhэлхэдэ, 3—4 балл газар хүдэлэлгэтэй адли доhолоон болодог байна. Харин Шэнэ Газарта энэнь 1 баллhaa бага байжа, хүн тэрэнинеь мэдэншьегүй үнгэрэгэдэг юм.

Мэргэжэлтэдэй тоолоhоной ёhoop, арктическа полигондо жэлэй 6—8 хүрэтэр ядерна тэhэрэлгэ газар доро хэхэ хэрэгтэй болохо. Гэбэшье энэнь урдань хоёр полигон дээрэ хамтадаа хэгдэдэг байhан тооhoo хоёр дахин үсөөн байна. Энэнь ороной бэеэ хамгаалха хэрэгые найдамтайгаар хангахада хэрэгтэй эгээн бага хэмжээн болоно. Харин урдань эндэмнай 2—3 лэ тэhэрэлгэ хэгдэдэг байhан юм.

Радиоактивна бузарлалга тухай хэлэбэл иимэ. Газар дорохи тэhэрэлгын эгээн дээдэ хэмжээтэ хүсэнинь 150 кт хүрэтэр юм. Тиимэhээ радиоактивна зүйлнүүдые бүгэдыень газар дороhoo гаргангүй байлгаха арга олдоно. Ондоо юумэнтэй ниилэжэ хубилдаггүй криптон болон ксенон гэжэ газууд лэ багахан хэмжээгээр газар дээрэ гараха аргатай. Харин тэдэнэй полигоной заха хүрэхэ багаарнь радиациин хэмжээн юрын лэ байдалайхида адлишуу болошодог.

Литвагай бэеэ даанхай эрдэмтэдэй нёдондо намар тодорхойлhоной ёhoop, энэнь часай 8-haa 10 микрорентген болодог байба. Тиихэдээ энэмнай Москва, Ленинградайшье хэмжээнhээ бага болоно. Иимэ хэмжээн бүхы хойто эрьенүүдтэ байдаг. Тиигээд Шэнэ Газар дээрэ нэгэ жэл байхадаа, 0,1 радиаци бэедээ шэнгээхэ болоно. Харин энэнь уласхоорондын тогтоогдомол хэмжээнhээ таба дахин бага юм.

Тэндэ туршалгаяа үргэлжэлүүлхэ гээшэмнай аргагүйдэхэдөөл абаха хэмжээн юм. США-гай туршалгаяа болюулаа haa гү, али ядахадаа тэрэнээ тон үсөөн болгоо haaнь, энэ асуудал хэтэдээ шиидхэгдэхэ байгаа гэжэ М. С. Горбачев хэлэдэг юм.

Валерий НОГРЕБЕНКОВ,
АПН-эй сэрэгэй шэнжэлэгшэ.

УРГАМАЛАЙ НАҺА УТА БОЛГОХО ТУРШАЛГА

Москвагай биолог Н. Исаев элдэб олон туршалга хэhэнэй эсэстэ иимэ тобшолол хэбэ: наhа ута болгохын тулада ямар нэгэн аргаар организмын хүгжэлтые тогтоохо хэрэгтэй. Иимэ бодомжын hанаа бэелүүлэгдэжэ болохо тухай Исаевай гаргаhан мүнхэ ногоон клён модон гэршэлнэ. Энэмнай манай ороной дундуурхи нютагуудта ургадаг, тиин намар болоходо заатагүй набша намаагаа гээдэг ургамал юм. Харин Исаев хоёр клённие үбэлэй сагташье ногоон зандань байлгажа шадаа юм. Тэрэ энээнние яагаад туйлааб гэхэдэ, 21 хоноод лэ, тэрэ модоной бүхы гүлгэхэнүүдыень нэгыешье үлөөнгүй ходолжо хаядаг байгаа. Тиигээгүй haaнь, энэ модон заатагүй наhанайнгаа удаадахи шатада орожо, набшаhaяа гээхэ байгаа юм. Тиигэжэ ургамалай залуу наhыень тогтоохо арга олдоhон байна. Ушарынь хадаа бии болоhон гүлгэнүүдэйнь абташаhан ургамалда шэнэ гүлгэнүүд бии болохо эхилнэ бшуу. Тиигэжэ набшаhадынь бүхэли жэлдээ ногоон зандаа үлэнэ.

Мүн амитанай ба хүнэйшье организмые үе үе болоод лэ залуу наhандань бусаажа байха арга hанаа hүбэгшэлэгдэхөөр байна гэжэ Исаев тоолоно. Зүгөөр амитад дээрэ туршалганууд хэгдээдүй. Тэдэнние хододоо залуу байлгахын тулада бүри сүүдхэ үнгэрөөд лэ тусхай зүйлөөр тарижа байха ёhотой юм. Тиихэдээ вольерэй хажууда түхеэрэн сүүдхэдэ дежурна байха, мүн тусхай лабораторна бааза хэрэгтэй болохо болоно.

Мүнөө Москвада «Веста» гэжэ туршалгын эрдэмэй түб байгуулагдаа. Тэрэ зургаан таhагтай. Таhаг бүхэн наhа ута болголгын ямар нэгэн асуудал шэнжэлнэ.

Теэд амитад дээрэ хэгдэхэ туршалгын Исаевай зүб байhые гэршэлээшье haaнь, тэрэ үрэ дүнгые хүндэ шэлжүүлжэ болохо гээшэ гү? Болохо гэжэл Исаев этигэнэ.

Хүнние залуу наhанhaaнь гаргахагүйн тулада удаадахи наhандань «оруулдаг» бодосуудыень ехэ хэмжээндэ хүргэнгүй байха хэрэгтэй. Удаадахи наhанда оруулдаг хоёр зүйл мэдэгдэнхэй. Тэдэ хадаа холестерин ба ургалтын гормон болоно. Эдэнние «эдэбхигүй» болгохо арга олдонхой. Үшөө нэгэ — гурбадахи пироглутамилгистидилпромиламид гэжэ зүйлые «эдэбхигүй» болгохо арга олдоогүй.

Хүнние залуу наhандань ходо бусааж байха аргын олдоходо, рак мэтын аалихаар хубилан hүжэрдэг үбшэнние тогтоогоод байжа болохо гэнэ. Тэрэнние эдэгээхэ аргын олдотор ааб даа.

Наhа hунааха гэхэ гү, али организмые залуу наhанhaaнь «гаргахагүй» тухай асуудалаар ондо ондоо hанамжанууд хэлэгдэдэг ааб даа. Гэбэшье Исаевай мүнхэ ногоон болгоhон клёнуудынь найдабари түрүүлнэ.

Энэ бодолой амитад дээрэ туршагдахын тулада жэл хүрэхэгүй саг, мүн 10—15 мянган түхэриг хэрэгтэй гэжэ Исаев тоолоно. Мүнгэншье нигэhээр орожо эхилхэнь бэзэ. Юун бэ гэхэдэ... наршыдаггүй розонуудые (бамба сэсэг) ургуулаад үгэжэ байха тухай хэлсээ Исаев нэгэ үйлэдбэриин нэгэдэлтэй баталаа бшуу.

Савелий КАШНИЦКИЙ.
(АПН).

...ХУУШАН МОНГОЛ ХЭЛЭЭР ...БЭШЭГДЭҺЭН НОМУУД

...ИГ-ҮН ТОЛИ»

...эрэтэй номые XX зуун ...эр Галшын Хайбзан ...ид лама хуушан мон- ...бэшэhэн юм. Энэнь ...н хүн ажа амидарал- ...дүримүүдые барим- ...ха ажаhууха ёhотойб ...аалай ном болоно. ...най олон зуун жэл- ...ябаhан заабаринууд ...ор согсологдонхой. ...аа арюун сэбэрээр ...ла зондо, айлшадта ...эр хандаха гэхэ мэ- ...hургаалнууд эндэ ...ниинь ойлгосотой, ...эргэн зэргэсүүлгэ- ...хэрэглэгдэнэ. Жэ- ...эндэнь иигэжэ хэ- ...Аха нүхэд аа! Зунай ...хамуур мэтэ эртэ бо- ...энэй үдэр мэтэ хү- ...наhаниинь ута мэтэ ... Нүгөөдэнь иимэ: ...ёогоо, гэр байшангаа ...эр мэтэ сэбэрлэжэ ...н сэбэр байхада, ар- ...түнүүд ерэжэ, эдеэ- ... Элдэб ушар бай- ...ажа үйлэдэхэ ёho- ...тодорхой заабари- ... Жэшээнь: «Гэнтэ ...шадта ураг садан ...үнда хэжэ үгэ. Тэ- ...энэ ороной эртын ...юм»; «Хэрбээ бэ- ...й үгы байгаа haaнь, ...үгы байба гэжэ дуу- ...гүй hүүбалшни, эдеэ- ...ха байна гэжэ hа- ...болохо»; «hамганhaa ...гүй асууха хэрэг га- ...делда газарта асуу. ...хуур дээрэ асуубал, ...нидалагдажа болохо ...й хаража байхада, ...бэhаар бү бай. Тии- ...хүн бүхэн баhамжал- ...а, нохойшье тэрээн- ...юм» гэхэ мэтэ. За- ...алын бүри философ ...анжэтэй байна: «Эд ...рэшэ амидаралай ту- ... Харин амидарал эд ...ада бэшэ»; «Өөрын- ...гэр байшангаа бэе- ...лдээ таарууггаар тү- ...эйн хашаа мэтэ бай- ...үбшэнэй орон мүн»

...гэдэлгын, хүгжэлтын ...үедэ лама хубараг- ...н энэ мэтын номууд ...лэй таарахагүй зүйл ..., тэдэнние шэнжэл- ...hан хүнүүд муутан ...айгаа. Эндэ хэлэгдэ- ...«Билиг-үн толиие» ...эблүүлжэ гаргаhан, ...ндэ оршуулhан ма- ...жо эрдэмтэн Ц-А. ...ниишье хатуу шүүм- ...жо, тэрээнhээ улам- ...шан зохёолнуудые ...эрэгтэ ехэ хохидол, ...аруулагдаhан байна. ...илган шэнэдхэлгын ...э хараха ябадал бо- ... Тиимэhээ тэрэ ...толиие» дахин хэб- ...ы гэжэ БИОН-ой на- ...иин шиидхэбэреэр ...ан юм. Энэ зо- ...мөөнэй литературна ...руулаад, түрүүн га- ...бол зохисотой гэ- ... Юундэб гэхэдэ, ...ёо заншалаа hэргээ- ... хөөрэлдөөн эн- ...а болсжо байна ...на тэрэ номой хуу- ... эхыень трансли- ...ир (үзэг хадалга- ...үн лэ газетэдээ гар- ... байгаа. Тэрэмнай ...жэ байгаа хэшээл- ...шаха ном болоно үгэхэ бэлэй. Уншагшаднайшье хуушан юумэеэ түргэн гаргыт гэhэн эрилтэ табина бшуу. Жэшээнь, «Мартагдашагүй ёho заншалнууд» (августын 9-нэй номерто гараа) гэhэн статья соогоо Д-Н. Дондупов иигэжэ зүйтэй асууна: «Буряадай номой жасада монгол хэлэнэй номууд хадагалаатай зандаа, тэндээ үмхиржэ, hандаржа хэбтэдэг. Тэдэнние саашадаа юумэн болгожо дэлгэрүүлхэ эрдэмтэд үгы гээшэ гү?» Тиимэ зон бииньшье бии аад, ном хэблүүлхэ гээшэ мүнөө бэрхэтэй хэрэг болонхой. Тиимэhээ олон мянган зоной үдэр бүри шахуу уншаха аргатай hонин доо ядахын сагта hургаалай, мүн хэлэнэй номуудые дабдээрэ гаргажа байбалнай таарамжатай мэтэ hанагдана.

«МОНГОЛОЙ БОРЖОГОН ОБОГОЙ ТҮҮХЭ»

Иимэ гаршагтай ном 1989 ондо Хүхэ-хотодо хуушан монгол хэлээр барлагдаба. Энэ хадаа 1735 ондо харачин угсаатанай түүхэшэ Ломи гэгшын анханда монголоор бэшэhэн, hүүлдэ манжа, хитад хэлэнүүдтэ оршуулагдаhан зохёол юм.

Баргажан-гуэ, Алан-гуа гэдэгүүдhээ анханда гараhан, Монгол алтан ураг гэжэ алдаршаhан боржогон угай түүхэ энээн дотор харуулагдана. Тиихэдээ энэ обогhoo гараhан Чингис хаан, Үгэдэй хаан, Гүюуг хаан, Мүнхэ хаан, Толуй, Хубилай сэсэн хаан, Үлзытэ хаан гэхэ мэтэ тон олон хаанууд тухай удаа дараагаар хэлэгдэнэ.

Монгол, манжа эхэнүүдэйнь мүнөө хүрэтэр олдоодүй ушарhaaнь энэ зохёол хитад хэлэнhээ оршуулэгдаа.

«ДАЙ ЮАНЬ УЛАСАЙ БЭШЭГ»

«Дай Юань уласай бэшэг» гэдэг hүдэрые манжа Цин уласай үедэ Түдэн, Үлзытэ, Сэрэн, Соном гэжэ дүрбэн хүн 1640 онhoo эхилэн, манжа хэлэнhээ монголшолжо, 1644 ондо хэблэн гаргаhан юм.

Энэ hүдэр болбол Хитадай «Юань уласай түүхые» гол болгожо, богдо Чингис хаанай үеhөө Тогоон-Түмэр хаан хүрэтэрхи Юань уласай арбан дүрбэн хаанай ажал ябуулгые түүхэлhэн байна. Энэ туршада монголшууд сеhэдынгөө байгуулhан Бээжэн хотодо ниислэлтэй байhан гээшэ.

Тиихэдэ модон бараар хэблэгдэhэн энэ зохёол мүнөө зүбхэн Бээжэнэй хаанай ордондол бүрин бүтэн хадагалагдажа байна.

Тиин энэнь мүнөөнэй туулган бар болгогдон, 1987 ондо Хүхэ-хотодо хэблэгдэн гараба.

«БОГДО БААТАРАЙ БЭЕЭРЭЭ ДАЙЛАҺАН ТЭМДЭГЛЭЛ»

Энэ номые Г. Асаралта, Хүхэ-Үндэр гэгшэд хитад хэлэнhээ оршуулаад, «Монгол тулгар бэшэгэй hубарил» гэжэ Үбэр-Монголдо гарадаг циклдэ 1985 ондо гаргаба. Энээндэ түүхын дүрбэн шухала зохёол оруулагдаа. Тэдэнь «Богдо баатарай бэеэрээ дайлаhан тэмдэглэл», «Монгол-татаарнууд тухай бүрин тэмдэглэл», «Хара татаарай хэрэгэй тобшо», «Монголой зан суртахуунай тэмдэглэл» гэжэ болоно.

Тус тэмдэглэл болбол Чингис хаан болон Үгэдэй хаанай олон ябадалые хитад үзэгөөр тобшолон тэмдэглэhэн зохёолнууд юм.

Ушар юун бэ гэхэдэ, Чингис хаан болон тэрээнhээ хойшонхи бусад хаашуулай үнэн түүхые найруулхын тулада 1264 ондо уласай түүхын хүрээлэн байгуулагдаhан байгаа. Тиигээд 1273—1286 онуудта тэдэ хаашуулай хитадаар бэшэгдэhэн түүхые монгол хэлэндэ оршуулhан. Энээниие 1286 ондо Хубилай сэсэн хаанда уншажа үгөөд, заhабари нэмэлтэ оруулагдаhан байгаа. Түмэр Үлзытэ хаанай үе болохо 1303 ондо Чингис хаан, Үгэдэй хаан, Гүюуг хаан, Толуй хаан, Мүнхэ хаан—эдэ табан хаанай үнэн түүхые бүрин бэшэжэ дүүргэhэн гэнэ. Анханда эдэнь монгол хэлээр бэшэгдээд, hүүлдэ хитад хэлэндэ оршуулагдаа гэhэн тухайламжа бии.

Тиин Рашид-ад-Динай «Түүхын суглуулбари» ба «Юань уласай түүхэ» гэдэг тэрэ үеын зохёолнуудhaa үзэхэдэ, Хубилай сэсэн хаанай үедэ Чингис хаанай үнэн түүхые бэшэхэдээ, «Монголой нюуса тобшые» оложо хэрэглээгүй, харин тус тэмдэглэлдэ шууд үндэhэлжэ бэшэhэн гэжэ үнинэй түүхэшэн, багша Хүхэ-Үндэр hанамжална.

Тиигээд 13—14 зуунай монгол түүхын hурбалжа бэшэгүүд анханhaa хойшо иигэжэ hубариhан гэжэ тэрэ тоолоно: «Монголой нюуса тобшо», «Богдо баатарай бэеэрээ дайлаhан тэмдэглэл», «Монгол хаашуулай үнэн судар», «Рашид-ад-Динай «Түүхын суглуулбари», «Юань уласай түүхэ».

Тус тэмдэглэл дотор «Нюуса тобшодо» үгы шухала олон мэдээнүүд бии байна. Хүнэй ажаhуудалда, ёho заншалда хабаатай асуудалнууд тухай хэлэгдэнэ. Жэшээнь, айлшание хүлеэн абаха, багшаяа хүндэлхэ, аханар ехэнүүдээ хүндэлхэ, тэрэшэлэн хориглохо сээрлэхэ, тэжээхэ, хүмүүжүүлхэ, дадхал hургаал гэхэ мэтэ гаршагууд бии байна.

«ПАНЧАТАНТРА» ШЭНЭЭР ОРШУУЛАГДАБА

«Пэнчатантра» («Табан ном») гээшэ III—IV зуунай үедэ энэдхэгтэ мэдэгдээгүй авторай зохёоhон үльгэр домог, басни болон онтохонуудай суглуулбари юм. Зуун зүгэй олон үльгэр туужанууд энэ зохёолhoo эхитэй. Мүн Италидахи Шэнэ хүгжэлтын үеын зохёол болохо «Декамерондошье» энээнэй дүрэ образууд хэрэглэгдэhэн юм.

Табан ном бүхэниинь бэеэ даанхай зохёол юм. Тэрэнэй геройнууд али нэгэн hургаалай зүб байhые гэршэлhэн баснинуудые удаа дараагаар хөөрэнэ.

Эртэ урдын Энэдхэгэй соёлой энэ дурасхаалта зохёолсор элитэ мэдээжэ ород болон совет востоковедүүд hонирходог байгаа. Академик С. Ф. Ольденбургын хэлэhэнэй ёhoop, «Панчатантра» хадаа «Библиин hүүлээр дэлхэй дээрэ эгээл ехээр таран дэлгэрhэн зохёолнуудай нэгэн болоhон байна».

«Панчатантра» хуушан монгол хэлэндэ оршуулагдаад, монгол угсаатанай дунда үргэнөөр дэлгэрhэн байдаг.

Мэдээжэ монголшо эрдэмтэн академик Б. Я. Владимирцов «Панчатантрые» хуушан монголhoo ород хэлэндэ оршуулhан байгаа.

А. Б. Соктоев, Б. Д. Баяртуев болон бусад буряад эрдэмтэд энэ зохёолой Буряад орондо яажа ашаглагдаhые мүнөө шэнжэлэн үзэнэ.

...ШИН,
...эмэй ...тор.

Буряадай эрдэмтэдэй hонин

...ЭД ДУРАДХАНА

... ехээр бузарлаг- ...ан амитадай хай- ...гөөр хюдагдаhан ... Буряадай ССР-эй ...дай болон шубуу- ...н түргэнөөр, ехээр ...айгаа юм. Тэдэнэй ... Улаан дэбтэртэ оруу-

...имэhээ үгы болоhон ... байгаа ан ами- ...аалжа үлөөхын ту- ... арал дээрэ зэр- ...ай байха тусхай га- ...(серт) байгуулха гэ- ...алые биологиин эр- ...ор В. Моложников ...логиин эрдэмэй кан- ...дент М. Шаргаев ...ишаг оруулаа.

...й оршондо амидар- ...аад, мүнөө үгы бо- ...а ан амитадые нэн ...дэ суглуулха гэжэ ...на.

Тус арал дээрэ гол ... ноhото хонин ...дэнэ. Теэд эдэнь ...айдалда таарахагүй ...э ашаг олзо үгэдэггүй, харин бэлшээриин газарые ехээр эбдэдэг байна. Тиимэhээ анханhaa байhан бүдүүн ноhото буряад хони үдхэдэг болохо хэрэгтэй гэнэ. Тэрэмнай хүрьhэ ехээр эбдэдэггүй, тиигээд тэдээндэ тиимэ ехэ харууhаншье хэрэгтэй бэшэ байгаа бшуу. Мүн загаhа олзоборилго эндэ байха, гадна буга hогоонуудые үсхэбэрилхэ хэрэгтэй. Тэрээнhээ мяха абахаhaa гадна, эм домдо үнэтэй эбэрыень хэрэглэхээр шуу.

Тус арал дээрэ автомобильнуудые тон үсөөхэн болгохо, заправочнануудые ганса — хоёр болгохо, шэнэ харгы зам гаргахаяа болихо хэрэгтэй. Автомашинануудай орондо морин унаа hэргээхэ шухала. Тиихэдэ мори унаагай тоног, мүнөөнэй хүнгэхэн тэргэнүүд болон шарганууды бүтээхэ цех тэндэ байгуулагдаха ёhотой.

Тэрэшэлэн Ойхон арал дээрэ электро-дамжуулгын линиинүүдые барихаяа болихо хэрэгтэй. Нютагай хүн зон болон аяншалагшадые хангахын тулада hалхинай хүсэн болон наранай элшэ хэрэглэгдэхэ зэргэтэй. Аралай улад зониншье урданайнгаа байдал hэргээхэ ёhотой гэжэ эрдэмтэд тоолоно.

УЛЬТРА-АБЯАГААР ҮБШЭ ТАНИНА

Хүнэй доторой органуудай үбшэние танихын тулада элдэб юумэ тэрээн уруу оруулдаг гээшэ ааб даа. Харин тиимэ юумэ хэрэглэнгүйгөөр доторой үбшэние мэдэхэ арга бии юм.

Улаан-Үдын 1-дэхи поликлиникэдэ ультра-абяанай диагностикын кабинет хүдэлдэг болонхой. Тэндэ шэнэ аппаратура тодхогдонхой.

Шэтын мединститут дүүргэhэн залуу мэргэжэлтэн Владимир Ринчинович Ламожапов тус аппаратура hайса шудалаад эндэ амжалтатайгаар хүдэлжэ, хүнэй доторой ямар үбшэндэ дайрагдаhыень мэргэнээр танин элирүүлнэ.

Л. ШАГДАРОВ,
БИОН-ой хүдэлмэрилэгшэ.

○ ОКТЯБРЬ ○ 1990 он ○

МАРСДА НИИДЭХЭ ТҮСЭБ

3-4 хүнhөө бүридэhэн экипажтай онгосо Марсда эльгээхын тулада 50-70 миллиард түхэриг хэрэгтэй. Энэнь мүнөө СССР-эй замбуулин шэнжэлгэдэ жэл бүри гаргадаг мүнгэнhөө 10 дахин ехэ. Харин американ шэнжэлэгшэдэй бэшэhэнэй ёhoop, тиишэ ниидэжэ ерэхын тулада 100 миллиард доллар хэрэгтэй ха. Тиин 2015-2017 онуудhaa наашэ тиишэ хүнүүдые эльгээхэ арга боломжо үгы гэнэ.

Тиимэhээ hаяын жэлнүүдтэ Марсые автомадуудай хүсөөр шэнжэлхэ, энэ хэрэгтэ олон гүрэнэй мүнгэ зөөри хабаадуулха гэжэ хараалагдана. Гол зорилго хадаа Марсын шоройе автоматическа ракетээр асаруулха ябадал болоно.

Мүнөө совет, американ болон бусад ороной эрдэмтэд хүсэеэ нэгэдхэн, шэнжэлгэ хэжэ эхилэнхэй.

Михаил ЧЕРНЫШОВ,
АПН-эй научна шэнжэлэгшэ.

ШЭНЭ ТҮХЭЛЭЙ ХОЛБООН

Академик А. И. Савинай нэрэнь hая болотор олон зондо мэдэгдэхэгүй байгаа. Портредынь нёдондо намар лэ «Известия» газетэдэ түрүүшынхиеэ толилогдоо юм. Тэрээнhээ урагша энэ хүнэймнай хэдэг ажал нюуса байhан. А. И. Савин хадаа хэмэл одонуудай хэлхеэ холбооной, замбуулинай информатикын талаар тон томо мэргэжэлтэн юм. Сэрэгэй үйлэдбэриие амгалан болгохо гүрэнэй программын (конверсиин) ашаар тэрэнэй ажалынь «нюуса бэшэ» болобо гээшэ.

Анатолий Ивановичай уужам кабинет соо hуужа, тэрэнэй ухаалжа байгаа шэнэ түхэлэй хэлхеэ холбоон тухай хөөрэлдэнэбди.

— Телефонно холбосмнай манай орондо балай hүрхэй бэшэ гээшэ ааб даа. Кабельнэ холбоондо ехээр найдаха аргагүй. Айхабтар ехэ кабель болон усилительнүүд хэрэгтэй болохо юм. Тиимэhээ хэлхеэ холбооной замбуулинай системэнүүдые түргэн хүгжөөхэ ёhотойбди.

Мүнөө замбуулинай ехэ антеннэнүүд ухаалагдажа бүтээгдээд, газар дээрэ туршагданхай. Тиимэ антеннын нэгэ макет Савинай стол дээрэ байна.

Шэнэ антеннэ асари томо баагарай бариха шүхэр шэнги түхэлтэй. Тэрэнэй гэрэлынь 30 метр үргэн юм. Харин хуряажархихада, үргэниинь 3 метрhээ ехэ бэшэ болодог. Мүнөөнэй элдэб материал хэрэглэхэдэ, тэрэнэй шэгнүүрынь 900 килограммhaa дээшэ болохогүй.

Иимэ антеннэнүүдые хэрэглэхэнь ехэ олзотой. Газар дээрэ элдэб орео түхеэрэлгэнүүдые ехээр бариха хэрэггүй болохо, тэдэнэй үнэнь нилээд доошолхо, тиихэдэ абонентнүүдэй тоо ехээр олоширхо, хөөрэлдөөнэй шанар hайжарха юм.

1993 оной hүүлhээ 1995 оной тэн хүрэтэр «Протон» ракетээр дүрбэн аппарат замбуулинда гаргагдаха. Тэрэ системын ашаар 30-haa 150 миллион абонентнүүд, тэрэ тоодо нүүдэл hуудалтай зоншье орой гой городууд хоорондо, мүн бусад гүрэнүүдтэйшье телефоноор хөөрэлдэхэ аргатай болохо. Тэрэнэй ашаар мүн теле-болон радиопрограммануудые андалдан абалсаха арга олдохо. Бага хэмжээнэй, хямда сэнтэй терминалнуудые самолёт, поезд болон автомобильнуудташье тодхожо болохо.

Хожом хойшодоо бүри багахан, жэшээнь, гарай час шэнги хэмжээнэй, юумэ дамжуулдаг ба хүлеэн абадаг түхеэрэлгэнүүдые хэжэ болохо юм. Жэшээнь, журналистнууд тэдэниие хэрэглэн, болоожо байгаа үйлэ хэрэгүүд тухай уншагшадта түргэн дамжуулха аргатай болохо бшуу. Юрэдөөл, энэмнай хэлхеэ холбооной ехэл hайн системэ гээшэ. Тиигээд гэрзэншье богонихон сагта тэхэрюулэгдэхэ байна.

Виктор ЛИТОВКИН,
(АПН).

ЭЛЕКТРОМОБИЛЬ

Ехэ дардам харгынууд хадаа автомобилиин бүхы харгы замай срейдоол 15—20 процентнь болодог. Тэндэ бүхы автотранспортын 70 процент шахуунь саг үргэлжэ ябажа байдаг. Тиимэhээ иимэ ехэ ябадалтай хотын болон город хоорондын харгынуудые электрижүүлхэ. тиин хүнгэн, ашаанай машина болон автобусуудые тэндэ электрын элшэ хүсөөр ябуулдаг болохо гэhэн хараа бодол Киргизиин инженер-зохёогшо Станислав Юпатов дэбжүүлээ.

Мүнөө Киргизиин эрдэмэй-үйлэдбэриин нэгэдэлнүүдэй нэгэндэ транспортын хэрэгсэлнүүдые электрын элшээр хангалгые автоматизацилха лаборатори хүдэлнэ. Тэрэнние Юпатов хүтэлбэрилнэ.

— Ажал хүдэлмэриеэ ёhотой хэмжээгээр дэлгэн ябуулхын тулада бидэнэр спонсорнуудые (мүнгөөр хангагшадые) СССР-тэшье, хилын саанашье бэдэрнэбди,— гэжэ Юпатов хэлэнэ. — Бидэ өөhэдын туйлаhан хэдэн юумэеэ тэдээндэ хэрэглэхыень үгэхөөр бэлэмди. Хүнгэн болон ашаанай транспортын, манай дурадхаhан ёhoop, электрын хүсөөр ябуулагдадаг болоходонь, экологическа талаар иимэ транспортаар хаанашье хүрэтэр ошоходо болохо юм. Ехэ замhaa гарахадаа, тус системэhээ аккумулятортаа элшэ оруулаад, саашаа ямаршье харгыгаар ябахада болохо байна. Энэ манай системэ гээшэ орёо бэшэ, тиин ямаршье орондо нэгэл янзаар хэрэглэхээр юм,— гэжэ Юпатов хэлэнэ.

Евгений ДЕНИСЕНКО,
АПН-эй тусхай корр.

Фрунзе хото.

Оклендын хүүгэдэй госпиталиин, Калифорниин кардиологиин ба уушханай үбшэнгүүдэй институдай мэдээжэ эрдэмтэд болон врачнууд СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствэтэй ба Ленинградай хүүгэдэй 1-дэхи больницитай хамта хүүгэдэй медицинскэ уласхоорондын программа зохёогоо hэн. Зүрхэ-hудалай үбшэнгүүдээр үбдэдэг үхибүүдтэ туhаламжа үзүүлхэ гээшэ тэрэнэй зорилго болоно.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: операционнодо американ ба совет хирургнүүд.

(ТАСС-ай ФОТОХРОНИКО).

МОСКВА. Бүри hая болотор ракетнэ болон замбуулинай техникын эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые гол түлэб хангадаг байhан научно-үйлэдбэриин «Композит» нэгэдэл арадай ажахыда ба социальна hалбарида үргэнөөр хэрэглэгдэхэ продукци дурадхана. Научна үйлэдбэриин нэгэдэлэй цехүүд болон лабораторинуудта нэгэдэhэн мэргэжэлтэдэй hонирхол татамаар выставкэ энээнние батадхана. Космонавтика тухай бэшэдэг журналистнууд тэдээнтэй танилсахадаа, «замбуулинай» үнэтэй сэнтэй бүтээлнүүд газар дээрэхи үйлэдбэридэ хэрэглэгдэнэ гэжэ хараhан байна. СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствэтэй хамта бии болгогдоhон материалнууд болон технологинууд медицинэдэ нэбтэрүүлэгдэхэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: рентгеновскэ тоолон тодорхойлхо томограф.
(ТАСС-ай фотохронико).

ХАРИИН ОРОНУУДҺАА МЭДЭЭСЭНЭ

КОМПЬЮТЕР ТУҺАЛНА

Лос-Анджелесай зарим автомобильнуудта компьютернууд тодхогдоно. Иишэ тиишээ ошохоёо байhан хүн тэрэниие харамсаараа, эгээ мүнөө үедэ хаана машинанууд хаагдаад байнаб, хэрэгтэй газартаа түргэн хүрэхын тулада хаагуур ябалтайб гэжэ мэдээдхихэ юм.

«Патфайндер» гэдэг шэнэ компьютерна энэ системые США-гай транспортын министерство туршажа эхилбэ.

(АПН).

НАҺАНИИНЬ БОГОНИ БОЛОНО

Даниин «Политикен» газетэдэ толилогдоhон шэнжэлэлгын ёhoop, энэ ороной журналист эхэнэрэй наhанай дунда зэргын хэмжээн 63,1 жэл, харин бүhэтэй журналистынхи — 63,3 жэл болодог юм байна. Тиихэдэнь Даниин юрын эхэнэр 77,6 жэл, харин эрэгтэй хүн 71,8 жэл hуудаг байна.

Энэнь гол түлэб журналистын ажалhaa гэхэ гү, али тэрэнэй ходо мэгдэжэ hабандажа ябадаг, ходо яаралтай ажал түргэн хэдэгhээнь болоно гэжэ шэнжэлэгшэд тоолоно. Тиимэhээ тэдэнэй хүдэлмэриин эрхэ байдалые hайжаруулха хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулха шухала гэhэн тобшолол хэгдэнэ.

НОБЕЛЕВСКО ШАН

Ямар гүрэндэ хэды хүн анхан сагhaaнь Нобелевско шан абааб гэжэ харабал, Австри, Голландии болон Даниин 15 хүн, Швейцариин 16, ФРГ-гэй 23, Швециин 29, Франциин 43, Англиин 87, харин США-гай 186 хүн тэрээндэ хүртэhэн байна. США-да дэлхэйн хоёрдохи дайнай hүүлээр эрдэмтэд олоороо Ази, Европын оронуудhaa ошоhон байгаа. Эгээл тэрэ үедэ США-гай 156 хүн шан абаhан байна.

Харин манай орондо оройдоол 15 хүн энэ шанда хүртэhэн гэхэ гү, али Австри мэтын багахан оронуудтай адли байнабди. Гэхэтэй хамта манда научна хүдэлмэрилэгшэд улам олошоржол байдаг. Хэрбээ 1913 ондо Россида 11,6 мянган тиимэ хүдэлмэрилэгшэд байhан haaнь, энэ тоо 1987 ондо 1517,9 мянга болоhон байна. Гансал академик, гэшүүн-корреспондент болон профессорнууд 32800 хүн болоо ха юм. Гэбэшье США-гайхида орходоо эдэнэй салин хүлhэн хэдэн дахин бага юм. Гадна түрэхэhөө бэлиг түгэлдэр үхибүүдтэ ехэ анхарал хандуулагдахаяа болишоhон байгаа. Мүнөө иимэ байдал заhаруулха хэмжээнүүд абтажа байна. Тусхайлбал, «Ухаан» («Интеллект») гэhэн үгэлигэ тэдхэмжын жаса байгуулагдаад, тусгаар бэлигтэй үхибүүдые бүридхэжэ эхилээ. Мүн гимнази, лицей гэhэн hургуулинуудые тэдэ hэргээхэ зорилготой.

Леонид КРАСНЕР.

Нютаг нютагай hонин

hОНИРХОЛ ҮҮСХЭМЭ УУЛЗАЛГАНУУД

Эдэ үдэрнүүдтэ Түнхэнэй район соогуур Буряадай гүрэнэй филармониин дэргэдэхи буряад хүгжэмэй лекториин артистнар айлшална. Тэдэнэр түрүүн Аха нютагаар ябаад ерээ. Лекториин хүгжэмэй таhагые даагшаар И. М. Емельянов хүдэлмэрилнэ. 9 хүнhөө бүридэhэн энэ бүлэг холын гүүртэнүүдээр ябажа, хүдөө ажахын хүдэлмэришэдтэ гоё hайхан концерт наада харуулхаhаа гадна буряад хүгжэм, дуун, элитэ артистнууд, композиторнууд тухай hонирхолтой хөөрөөнүүдые, уулзалгануудые үнгэргэнэ. Мүнөө үбэлжэлгын эхилhэн хаhада буряад хүгжэм, дуунтай уулзаха аза талаантай байhан даа, хүдөөгэй зон баяр баясхалан хүргэнэ.

Б. ШАРАКШАНОВ.

ХУЖАРЛАН ХАРАА

Хурамхаанай аймагай нютагуудаар Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай бүлэг артистнар «Дамдин лама» гэжэ зүжэгөө харуулба. Аймагай улад зон артистнарые нютаг бүхэндэ хүндэмүүшээр угтажа, зүжэгыень ехэтэ hонирхожо хараhан байна. Зүжэгэй гол рольдо республикын габьяата артист Б. Цыденов наадаа. Бусад рольнуудта Буряадай арадай артистнар Б-Д. Будаев, Ц. Цырендоржиев, республикын габьяата артистнар А. Нечкина, Ч. Ринчинов, артистнар Д. Дамдинова, А. Ермошкин, Б-Д. Бидагаров болон бусад наадаа hэн.

Сентябрь hарын хуушаар Польшын Зелена-Гура хотодо уласхоорондын театральна фестиваль боложо үнгэрөө. Тэрээндэ манай коллектив хабаадахадаа, «Дамдин лама» гэжэ зүжэг харуулhан юм. Поляк харагшад ехэтэ hонирхожо, зүжэгыемнай угтажа абаа.

Мүнөө жэлэй 59-дэхи сезоноо манай театр энэл—«Дамдин лама» гэжэ зүжэгөөр нээхэ юм. Б. Эрдынеев Р. Бадмаев хоерой бэшэhэн энэ зүжэгые улаан-үдынхид мүн лэ hонирхожо, дуратайгаар хараха бэзэ.

Д. СУЛЬТИМОВ,
республикын арадай артист.

УРАН ЗОХЁОЛШОД ТУХАЙ НОМ

Шэтын областиин уран зохёолшодой эмхиин байгуулагдаhаар 30 жэлэй ой үнгэрэгшэ жэлдэ үргэнөөр тэмдэглэгдээ бэлэй. А. С. Пушкинай нэрэмжэтэ областной библиотекэ, Шэтын уран зохёолшодой эмхи энэ хэмжээ ябуулгатай дашарамдуулан, Забайкалиин уран зохёолшод тухай ном хэблүүлбэ. Шэтын уран зохёолшодой бүтээлнүүдтэй уншагшадые дэлгэрэнгыгээр танилсуулха зорилготойгоор энэ ном хэблэгдэбэ.

248 хуудаhанhаа бүридэhэн зузаахан энэ номой түрүүшын бүлэгтэ СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүдэй, харин хоёрдохи бүлэгтэнь — областиин зохёохы эдэбхитэнэй уран бэлигтэй уншагшад танилсаха юм. Гол түлэб уран зохёол болон литературна шэнжэлэлгын ажал дээрэ хүдэлжэ, тусхай номуудые хэблүүлhэн хүнүүдэй уран бэлиг тухай энэ ном дотор хөөрэгдэнэ.

Түрүүшын ээлжээндэ уран бэлигтэнэй намтар, удаань хэблүүлhэн номойнь нэрэ, тэрэнэй удха тухай хэлэгдэнэ. Тиигээд авторай хамтын согсолборинуудта болон журналнуудта толилуулhан зохёолнууд тухай бэшэгдэнэ. Эсэстэнь, орон доторой газетэнүүдтэ толилогдоhон зохёолнуудынь энэ ном соо оруулагданхай Тиимэhээ уншагшад Забайкалиин уран зохёолшон бүхэнэй намтар болон тэдэнэй уран бэлигтэй дүтөөр танилсаха аргатай.

Энэ ном соо Агын уран зохёолшод, поэдүүд тухай хэлэгдэhэниинь ехэл hайшаалтай. СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Арсалан Жамбалоной уран бэлиг тухай ном дотор дэлгэрэнгыгээр хөөрэгдэнэ. Манай нютагай уран зохёолдо дуратайшуул тэрэнэй зохёохы намтартай, бүтээhэн зүйлнүүдтэйнь дүтөөр танилсаха аргатай болобо. СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд болоошьегүй hаа, наhанайнгаа ехэнхи хубиие уран зохёолтой холбоhон нүхэд үсөөн бэшэ юм. Округой наhажаал багшанарай нэгэн, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник Бадма-Базар Намсарайн тэдэнэй тоодо оролсоно. Энэ хүмнай hүдэнтын долоон жэлэй hургуулида буряад хэлэнэй багшаар ажаллажа байхадаа, 1938 ондо тэндээ уран зохёолой «Булаг» гэжэ кружог байгуулжа, эдэбхитэй эдир үетэниие тэрээндээ хабаадалсуулhан габьяатай. Эдэ бүтэдэ тухай «Забайкалиин уран зохёолшод» гэжэ ном соо дэлгэрэнгыгээр хөөрэгдэнэ.

Округой үнинэй журналист, нютагаймнай литературна нэгэдэлэй эдэбхитэй гэшүүн Дугаржаб Жапхандаев баhал үнинэй зохёол бэшэдэг юм. Тэрэ 1967 ондо шүлэгүүдэй «Хонгёо хүгжэм» гэжэ ном хэблүүлhэн юм. Гадна «Байгал» журналда «Намарайм эхин», «Хүхэ мүрэнэй hүбөөдэ» гэжэ туужануудые хэблүүлhэн, шүлэг болон рассказуудынь хамтын согсолборинуудта оруулагданхай. Зүгөөр, hая болотор олонхи зон тэрэнэй зохёохы намтар hайн мэдэхэгүй байhан юм. Тиимэhээл энэ ном дотор ахатанаймнай намтар, бэшэhэн зохёолнууд тухайнь үргэнөөр хөөрэгдэбэ.

Ород хэлэн дээрэ уран хурса, удха түгэлдэр зохёолнуудые бэшэдэг Виктор Балдоржиев наhаар залуушье hаа, уншагшадтаа яhала мэдээжэ юм. Эсэгын дайнай эрэлхэг партизан Бадма Жабон тухай хөөрэhэн баримтата туужа, «Жил-был Ястребов» гэжэ романай авторай намтартай, ажабайдал, уран зохёол тухай тэрэнэй өөрын hанал бодолнуудтай энэ ном сооhоо уншагшад дүтөөр танилсаха аргатай.

Ага нютагай бэлигтэй поэдүүдэй нэгэн Баатар Шагдаров уран бэлигээ үдэрhөө үдэртэ мүлижэ байдаг. Шүлэгүүдэй «Үнэн зүрхэнhөө» гэжэ номой автор, нээрээшье, үнэн зүрхэнhөөл уншагшадтаяа уран бэлигээрээ хубаалдахые эрмэлзэдэг юм. Тиимэhээ поэдэй намтартай, зохёохы ажалтайнь уншагшад «Забайкалиин уран зохёолшод» гэжэ ном сооhоо танилсаха аргатай.

Поэт Батажаргал Гармажапов hүүлэй 7 жэлэй хугасаа соо шүлэгүүдэй 3 ном хэблүүлhэн, орон доторой хамтын согсолборинуудта, газетэ болон журналнуудта шүлэгүүдээ толилуулhан байха. Энэ удаа нютагаймнай уншагшад дурсагдагша ном соо тэрэнэй зохёохы ажалтай дүтөөр танилсаха юм. Юрэдөө, нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, нютагаймнай уран зохёолшод, поэдүүдэй уран бэлиг тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэhэн аша туhатай ном хэблэгдэбэ гэхэшэ.

Г. БАТОЖАРГАЛОВ.

Уласхоорондын шэнжэлэл

ЮГОСЛАВИ: ДЭЛГҮҮРЭЙ ЭКОНОМИКОДО ОРОЛГО

— Югославида капиталист байха гэхэшэ хүндэ гү?— гэhэн асуудал итальян бизнесмен Бруно Галиотидо табигдаба.

— Хүндэ даа, хүндэ. Югославиин «Слога» гэhэн гуталай фабрикын эзэниинь болонхойб. Тэрэ гэhэнhээ хойшо, юрэдөө, тархимни ехээр үбдэдэг болонхой: шиидхэхэ асуудалнууд тон олон лэ,— гээд тэрэ харюусаба.

Бруно Галиоти Италиин гутал оёдог хэдэн мэдээжэ фабрикануудай эзэниинь юм. Югославида үшөө нэгэ предприятитай болоhонhоонь хойшо нэгэ жэл үнгэрбэ. Тэзд иимэ предприяти социалис орондо абахадаа, тэрэ зүрхэлөөл гэхэшэ ааб даа. Югославида хүдэлмэришэдые олоор, үнэгүйгөөр хүдэлгэжэ болохо, эндэ хабаадуулагдаhан мүнгэ зөөриин эрьесые түргэдхэжэ шадагдаха байhаниие бизнесмен хараадаа абаhан байна бшуу. hайн, муу талыень hайса шэнжэлжэ үзөөд, тэрэ Кикинда хотын гуталай фабрикые худалдажа абаа юм. Энэ фабрика тэрэ үедэ хаагдаха туйлдаа хүрөөд байгаа бшуу.

Шэнэ хэрэгые эдэбхитэйгээр эрхилхые хүсэhэн Б. Галиоти түрүүшын үдэрhөө эхилжэ, олон асуудалнуудые шиидхэхэ баатай болоо юм. Хүдэлмэриин үедэ час бүхэндэ тамхилха, кофи ууха, гадна халаанай үедэ эрэшүүл спортивна шэнэ hонинууд тушаа хөөрэлдэхэ, эхэнэрнүүд — гэр бүлын асуудалнуудые шиидхэхэ — эдэ бүгэдые Б. Галиоти түрүүшын үдэрнүүдтэ яашье ойлгожо ядагша бэлэй. Харин тиихэдэ тэрэнэй миллиард хахад лир үгэжэ, худалдажа абаhан мүнөө үеын эрилтэнүүдтэ дүүрэн харюусама түхеэрэлгэ зогсоогдошоод байха. Гайхалаа бараhан итальян бизнесмен саг гэзшэмнай мүнгэн шүү гэжэ ойлгуулжа ядахадаа, зарим хүдэлмэрилэгшэдтэ ажалаа орхихыень дурадхаhан байна. Хотын зоной дунда «ажалшадые мүлжэгшэ» гэhэн нэрэ абаhан Б. Галиоти эрид хэмжээнүүдые абажа эхилбэ. Тиин фабрикын хүдэлмэрилэгшэдэй тоо гурбанай нэгэ хубяар үсөөрhэн, үлэгшэдынь хамсыгаа шуужа, хүдэлхэл баатай болоо ааб даа.

Тиин үйлэдбэриин дүнгүүдыньшье эрид хубилhан байна. Хэрбээ урдань тус фабрика дээрэ үдэр бүхэндэ 500 паар гу[...]
гаргагдадаг hаа, мүнөө халаан бүхэндэ [...]
лоон мянган паар эрэшүүлэй ботинка[...]
эхэнэрнүүдэй туфельнүүд гаргагдана.

Энэ хэмжээн үшөөшье дээшэлүүлэгд[...]
зэргэтэй гээд эндэ тоологдоно. Хүдэлмэ[...]
шэдэй салин хүлhэнэй хэмжээн дээшэ[...]
hүүлэй хэдэн жэлэй туршада түрүүшын[...]
ез шагналнууд барюулагдаhан, амаралт[...]
гарахада, тэдхэмжэ үгтэhэн байна. Гу[...]
оёгшодой ажалдаа хандаса эрид хуби[...]
итальян бизнесменэй нэрэ хүндэнь үр[...]
дөө, тэрэниие дэмжэгшэд олошоровоо [...]

Фабрика дээрэхи байдалые гүримшүү[...]
шадабашье, Б. Галиоти гаргаhан продук[...]
яа худалдаха талаар ехэ ажал ябуулха б[...]
тай болоhон байна. Югославиин худал[...]
наймаа эрхилдэг фирмэнүүд шэнэ мод[...]
нэ гуталнуудые абахаяа эрсаа юм. [...]
итальян бизнесмен баруун оронуудай [...]
гүүр дээрэ гараха баатай болоhон бэ[...]

Итальян бизнесмен, хотын засаг[...]
дай, нютагай банкын хүтэлбэрилэгш[...]
хоорондохи харилсаан тиимэшье hайн [...]
шэ юм. Фабрикые үргэдхэхэ талаар [...]
радхалнуудыень хотын засагаар[...]
жээгүй бшуу. Б. Галиотиин мэдүүлэ[...]
ёhоор, тэрэ даншье hаа ехэ хэмжээнэй [...]
табари түлэхэ баатай болонхой.

Баруун оронуудай бизнесменүүдэй Ю[...]
славида хэрэг эрхилхэ ябадалда тойбо[...]
таха гэhэн hэдэлгэдэ сохилто үгэхэ [...]
нууд олошоронхой. Нютагай хэблэлдэ [...]
лэгдэhэнэй ёhоор, социализмын жэ[...]
тэ хүн зон хоёр юумэндэ тон hайнаар [...]
дэшоо гэзшэ ааб даа. Нэгэдэхеэр, [...]
гөө уялгануудта ямараарашье хандаа [...]
хүдэлмэригүй үлэхэгүйш. Хоёрдо[...]
предприятиин хүтэлбэрилэгшэд ба б[...]
оронуудай бизнесменүүд «дайсад» [...]
тоологдодог болоhон байна бшуу.

Югославиин экономикые дэлгүүрэй [...]
номикодо оруулха хэрэгтэ харин би[...]
менүүдые хабаадуулха хэрэгтэй гэд [...]
ной правительство мэдүүлээ юм. Премь[...]
министр А. Марковичын хүтэлбэри [...]
энэ талаар абтаха хэдэн хуулинуудай [...]
ект зохёогдоо юм. Тэдэниiень ороной [...]
ламент hайшааhан байна.

АРСАЛДААТА АСУУДАЛ

Германиин гүрэнүүдэй нэгэдэhэн ушараар зэдэлhэн гоё hайхан үгэнүүдэй суурянай замхаагүй байхада, урдань ФРГ-гэй ба ГДР-эй эрхэтэд байhан хүнүүдэй хоорондо тэмсэл эхилбэ. Миллион гаран хэрэгүүд сүүдэй эмхинүүдтэ мүнөө үедэ сронхой. Ушар юуб гэхэдэ, урдань ГДР-тэ гүрэнэй мэдэлэй болгогдоhон газарай эзэд Баруун Германида олдожо, мүнөө газар дайдаяа бусааха гэжэ ябуулга хэжэ эхилбэ бшуу. Харин энэ газар дээрэ хэдэн арбаад жэлдэ хүлhэеэ адхаhан хүн зон яаха ушартай болонсб гэhэн асуудал гараhа ха юм. Энэ арсалдаанай юугээршье түгэсэхые мэдэхын аргагүй...

Берлин хотоhоо холо бэшэхэнэ оршодог Кляйнмахнов hууринда муниципалитедтэй хэлсэжэ, электрик Клаус-Юрген арендээр багахан хэмжээнэй газар абаhан юм. Энэнь тусхай документээр баталагданхай. Хэдэн жэлэй туршада газарайнгаа түлөө татабари түлөө. Энэ газарай өөрынь зөөри болоогүйшье hаань, энээниiемни хэншье абаха ёhогүй гээд тэрэ этигэдэг байгаа бшуу. Энээн тухай ороной Конституци доторшье хэлэгдэhэн байгаа ха юм. Газараа элдүүрилхын тула яhалашье хүлhэеэ адхаа даа. Тэзд ургаса хуряаха үедөөл урмашадаг бэлэй. Тиин эндээ гэр бариха гэжэ шиидээ hэн. Тэрэнь үглөө мүнөө баригдажа дүүргэгдэхэ дүтэлэнхэй. Гэбэшье Баруун Берлиндэ ажаhуудаг Ноберт Флинке гэгшэhээ бэшэг абаhанайнгаа hүүлдэ тэрэ hуури, байраяа оложо ядашанхай. Юуб гэхэдэ, бэшэг соонь иимэ удхатай үгэнүүд байба бшуу: «Сайн байна! Би танай эзэн болоно гэзшэб». Бүлынгөө архив сооhоо олоhон, дайнай урда тээ бэшэгдэhэн документын ёhоор тэрэ Клаус-Юргенэй эзэлжэ байhан газарые сүүдэй ёhоор бусааха оролдоно. Гадна гэрэйнтээ барилгые зогсоохо тухайнь Н. Флинке hануулhан байба.

Зуун мянга гаран мэдүүлгэнүүдые [...]
жа үзэхэ болонхойбди гээд Берлин хо[...]
магистрадайхид тэмдэглэнэ. Байгша о[...]
октябриин 13-да сүүдтэ харахаар үгтэх[...]
дүүлгэнүүдэй болзор дүүрээ юм. Хэн[...]
ёhотой эзэн бэ гэhэн асуудалда мүнөө [...]
дэ харюу үгэхэнь тон хүшэр хүндэ.

Зүүн Берлинэй федеральна банкын [...]
дэлмэрилэгшэ Роберт Розенталь, тэр[...]
hэмган Хельга бүхы наhан соогоо э[...]
нютагай общинаhаа газар абаhан бэ[...]
Тэрэнэйнгээ түлөө 32 мянган марка т[...]
Эндэ гэр баригдаа, модон таригдаа, [...]
hайнаар элдүүрилэгдээ. Гэбэшье 1977 [...]
баруун орон худар тэрьедэhэн Клаус [...]
шелер гэгшэ энэ газарай эзэн гэзшэб [...]
мэдүүлhэн байна. Энэ хугасаа соо [...]
дэ хэрэгдаагүй юм.

Нэгэ иимэ асуудал мүнөө үедэ о[...]
харал татана. Германиин гүрэнүүдэй [...]
дэлгэ тухай договор батлахада, сэрэ[...]
үүдхэгшэ гэмтэдэй, нацистнуудай сал[...]
эзэлжэ байhан газарнууд тухай [...]
табигдаха ёhогүй гэжэ бэшэгдээ бэлэй[...]
бэшье совет зонын мэдэлдэ байhан [...]
дайда дээрэ газарай реформо бүрүүлэ[...]
дэhэн, энэнь хадаа «хүсөөр хэгдэhэн [...]
мүн», договор баталалга хадаа Москва [...]
лин хоёрой тон ехэ хэшалта доро хү[...]
юм гэхэ мэтээр шашалдаан гараа юм. [...]
шэ оной сентябрьда Баруун Герма[...]
демонстрацинуудшье үнгэрөө.

Хоорондоо тэмсэл ябуулхагүй[...]
ла арга боломжонуудаа бултыень [...]
ёhотойбди. Тиигээгүй hаа, гражда[...]
hужэрхэ бшуу. Мүнөө үедэ бетон [...]
таргагдаа.

Михаил ОВЧАРЕН[...]
Игорь ОСИПСКИ[...]
(ТАСС)

Спорт — Спорт — Спорт — Спорт — Спорт

Дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө шатарай мүрысөөн

КАСПАРОВ—КАРПОВ

Октябриин 8-да Америкын Нью-Йорк хотын «Хадсон» гэжэ Бродвейн театрай байшан соо шатараар дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө элитэ ехэ гроссмейстернүүд Гарри Каспаров Анатолий Карпов хоёрой мүрысөөн эхилэнхэй.

Энэ мүрысөөн хаа хаанагүй шатарта дуратайшуулай hанаа сэдьхэл хүдэлгэнэ. Мүнөө үедэ хараалагдаhан 24 партиин 7—-ниинь наадагдаад байна.

Мүрысөөнэйнгөө гурбанай нэгэ хубиие шатаршадай гаталхаяа байхадань, зарим тэды тобшолол хэхэ хүсэлтэйбди.

Түрүүшын партида А. Карпов сагаанаар наадаба. Тэрэ бэрсынгээ хүбүүе түлхибэ. Г. Каспаров староиндийскэ хамгаалга хэжэ, тэндэ сугларhан олон тоото мэдээжэ шатаршадые hонирхуулба. Юуб гэхэдэ, энэ партида айхабтар хурса, орёо тэмсэл болодог юм.

А. Карпов гроссмейстер Земишэй вариант шэлэжэ, шанга тулалдаанда гүйсэд бэлэн байhанаа гэршэлбэ. Дэлхэйн чемпион Г. Каспаров бүхы бодонуудаа тэмсэлдэ оруулжа, холын хараа бодолтой ябадалнуудые хэбэ.

Арба-арбан нэгэн ябадалай hүүлээр сагаанаар наадаhан А. Карповай байдал нэгэ бага hайн шэнги харагдабашье, удаадахи гурба-дүрбэн ябадалаараа дэлхэйн чемпион хүбүүгээ андалдаад, адли байдалтай болоо.

Саашадаа шахардуу ордоhотой шанга тулалдаанда эрмэлзэжэ, Карпов бэрсынгээ талада 19-дэхи ябадалдаа а4 наадаба. Харин Каспаров хүлеэгдээгүй харюу үгэбэ. Тэрэ ноёной талын тэмээгээр Ф 6 полидо ябаба. Зүгөөр энэ ябадал hананданда хүрэбэгүй. Сагаанаар наадаhан Карповай байдал эли бодо булюу болохоор шэглэбэ. Тиихэдэнь дэлхэйн чемпион нилээд удаан бодолгото боложо, хүбүүгээ зорюута үгэбэ. Удаань морин, тэргэ бодонуудай андалдаан болсод, Карпов үлүү хүбүүтээ бариха аргагүй болоходоо, тэнсэхые дурадхаба.

Мүрысөөнэй хоёрдохи уулзалгада сагаанаар наадаhан дэлхэйн чемпион Гарри Каспаров илалта туйлаба. Тэрэ мэдээжэ шатаршадай дуратайгаар наададаг испанска парти шэлэбэ. Харин Карпов энэ партияа баhал гүнзэгыгөөр шудалhан, шэнжэлhэн байха юм. Тэрээндэ энэ дебют нэгэнтэ бэшэ амжалта туйлахадань хэрэглэгдэhэн байна.

Каспаров 19-дэхи ябадалдаа бэрсээ ф3 түлхибэ. Энээндэ Карпов бэлэн бэшэ байгаа ха. hайн харюу оложо шадангүй бирагүйхэн байдалда орошобо. Эндэл Карпов багахан алдуу гаргаба: морёо г4 полидо моринтойнь андалдахынгаа орондо, гэдэргээ сухарhан байгаа.

Г. Каспаров саашадаа эршэмтэй добтолго хэжэ, тэмээгээ үгөөд, хараар наадаhан А. Карповай хүбүүдэй зэргые бута сохибо. Зүгөөр бодонуудай андалдаанай hүүлээр дэлхэйн чемпионой бэрсэ, тэргэ, тэмээн болон хүбүүд нүгөөдэ ноёндо сэхэ добтолго хэжэ, яаха аргагүй булюу байдалтай болоходонь, Карпов 44-дэхи ябадалдаа шүүгдэhэнээ мэдэрбэ.

Мүрысөөнэй тоо 1,5:0,5 болобо. Иигэжэ Гарри Каспаров түрүүлжэ гараба.

Гурбадахи партида хараар наадаhан Каспаров дахин староиндийскэ хамгаалга хэбэ. Баhал дахин шанга тэмсэл түрүүшын ябадалнуудhаа эхилээ. 10-дахи ябадалдаа дэлхэйн чемпион хүнгэн бодын түлөө тэргэеэ үгэбэ. Үшөө хэдэн ябадал хээд, Каспаров бэрсээ морин, тэргэ хоёртой андалдаба. Иимэ ехэ харюусалгатай мүрысөөндэ залуу шатаршан айхабтар зоригтойгоор наадана гэжэ тэмдэглэлтэй. Удаань шатарай хюлгэ дээрэ шанга «шуурган»—тэмсэл болоо. Карпов 25-дахи ябадалдаа мүн лэ бэрсээ заатагүй үгэхэ байдалда оробо.

Энэ шатада 41-дэхи ябадалай hүүлээр хойшолуулагдаhан байгаа. Үглөөдэрынь баhал ехэ тулалдаан үргэлжэлөөд, хоёр талаhаа алдуугүй наадажа, 53-дахи ябадалай hүүлээр тэнсэбэд.

Дүрбэдэхи уулзалга. Сагаанаар Каспаров наадаба. Баhа дахин испанска парти наадагдаба. Түрүүшын 14 ябадал хоёрдохи партида наадаhандал адли байбашье, Карпов 15-дахи ябадалдаа ондоо вариантда оробо. Тэрэ энэ партида өөрынгөө ёhотой бэрхэ шадабари харуулжа шадаа. Тиигэбэшье Карповай 32-дохи ябадал hанаhанда хүрэбэгүй. Энэ үедэ тэрэ шанга цейтнодто ороhон байжа, буруушагаар наадаба. А. Карпов яаража сагаан тэмээгээ андалдаа. Гарри Каспаров шүүгдэжэ болохоор байгаа. Тэзд Карпов зүб вариант олоогүй. Тиигэжэ партинь тэнсэлгээр дүүрэбэ.

Дэлхэйн чемпион 2,5:1,5 тоотойгоор түрүүлбэ.

Табадахи уулзалгын урда Гарри Каспаров тайм-аут абаhан байна. Энээнhээ урда Карпов мүрысөөнэй дүримэй ёhоор ойро зуурын амаралта гурбадахи партиин урда тээ хэрэглэhэн байгаа.

Табадахи уулзалгада дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргын түлөө тэмсэгшэ А. Карпов сагаанаар наадахадаа, д4 полидо хүбүүгээ ябаба. Харин Каспаров бэеэ баринги, номгон ябадалнуудые хэжэ, хүбүүдээ, бэрсэеэ андалдаба.

Удаань хоёр тала наадаяа орёо болгохо hэдэлгэ гаргабашье, дүрбэн тэргэ, дүрбэн хүнгэн бодонуудаа андалдажа, 36-дахи ябадалдаа партинь тэнсэлгээр дүүрэбэ.

Гайхамшаг хоёр шатаршадай зургаадахи уулзалгада дахин испанска парти шэлэгдэбэ. Зүгөөр Карпов партиин эхиндэ түрүүшын уулзалгаhаа ондоогоор наадажа, тэмсэл хоёр талаhаа мэдэгдээгүй байгаа. Харин hүүлдэнь Карпов цейтнодто орожо, тон зүб ябадал хэжэ шадаагүй. Тиигэбэшье дэлхэйн чемпион бии байhан арга боломжонуудаа гүйсэд хэрэглэбэгүй. Энэ парти хойшолуулагдаад, удаань тэнсэлгээр дүүрэбэ.

Зургаан наданай hүүлээр 3,5:2,5 тоотойгоор Гарри Каспаров түрүүлбэ. Долоодохи партидаа А. Карпов сагаанаар наадажа, шатаршад староиндийскэ хамгаалга дахинаа шэлэбэ. Наймадахи ябадалдаа дэлхэйн чемпион шэнэ вариант хэрэглэбэ. Чемпионой түлөө тэмсэгшэ Карпов тэрэ вариант мэдэхэ байгаа ха: ябуулгануудаа тон түргэн хэбэ.

Дебюдэй hүүлээр хюлгэ дээрэ аалин байдал тогтонги байбашье, дэлхэйн экс-чемпион хойно хойноhоо хашалта хэжэ эхилбэ. Иимэ байдалда ороходоо, Каспаров наадаяа эдэбхижүүлхэ зорилготойгоор нэгэ хүбүүгээ урагшань түлхибэ. Харин Карпов алдуугүй ябадалнуудые хэжэ, хараар наадаhан Каспаровта хүндэхэн байдал тохёолдуулба.

Энэ үедэ дэлхэйн чемпион дэбтэгдэшэгүй алдуу хэжэ, нэгэ хүбүүгээ үгөөд, саашадаа бодонуудаа андалдажа наадабашье, партиин эсэстэ адли хүбүүд, тэргэтэй үлэбэшье, наадаяа хойшолуулаад, hүүлдэнь дахин эхилэнгүй, шүүгдэhэнээ мэдэрбэ.

Мүрысөөнэй тоо 3,5:3,5 болоо.

Хоёр ехэ шатаршадай шанга тэмсэл дахинаа эхилхэнь.

Б. ЦЫДЫПОВ.

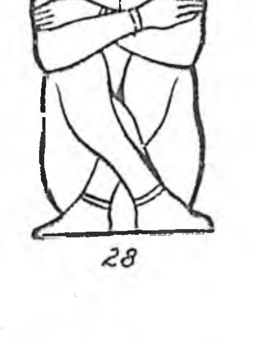

«ДАЯН»

(Үргэлжэлэл. Эхниинь октябриин 17, 18, 19, 23, 24, 25-най номернуудта).

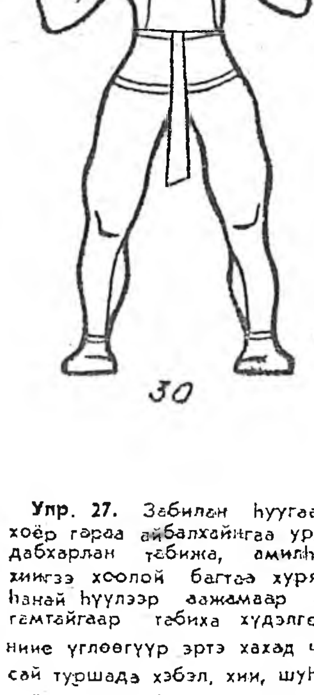
27

28

29

30

Упр. 27. Забилан hуугаад, хоёр гараа айбалхайнгаа урда дабхарлан табижа, амилhан хиигээ хоолой багтаа хуряаhанай hүүлээр аажамаар ба гамтайгаар табиха хүдэлгөөниие үглөөгүүр эртэ хахад часай туршада хэбэл, хии, шуhанай гүйдэлые hайжаруулха, наhа утадхаха арга олдохо байна.

Упр. 28. Хоёр хүлөө үбдэгөөрөө нугалжа, хэлгэр шэлбэеэ hольбодуулан, мүн hольболдуулан, үбсүүгээ тэбэрижэ, хоёр тохоногоороо үбдэгөө даража hууха хүдэлгөөе үглөө бүри хахад час соо хэбэл, бэе махабадай тураха, муудахые зогсоохо аргатай.

Упр. 29. Забилан hуугаад, хоёр гараа тохоногоорсо нугалжа, мүрhөө шанга барижа, тохоногоо дээшэнь үргэн, сээжэеэ тэниилгэхэ хүдэлгөөе үдэшэлэн хоринhоо гуша хүрэтэр хэбэл, айбалхай, сээжэ болон гэдэhэн соо сугларhан хии шара бадаганиие арилгана.

Упр. 30. Хоёр хүлөө мүртэеэ адли алсайн зогсожо, тахимаа бага нугалан, самяараа багахан бүхыжэ, ара нюргаяа сэхэ байлгаhан хэбээр хоёр гараа сээжынгээ урда асаржа, hулахан табяад, зогсохо хүдэлгөөе үглөө бүри хахад час соо хэбэл, махабад тамирай тэнсүүриие хамгаалгада ехэ туhатай.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

«СЭЛЭНГЭ»—«ЛОКОМОТИВ»—1:4

СССР-эй «А» классай хоёрдохи бүлэгтэ манай зоноhоо наададаг футболистнууд hүүлшынгээ уулзалгануудые үнгэргэжэ ябана. Хабарhаа хойшо зоно соогоо түрүү hуури эзэлхын түлөө эхилhэн шанга тулалдаатай нааданда Южно-Сахалинскын «Сахалин» команда шалгаржа гараба. Эдэнэр үнгэргэгдөөд ябаhан 27 уулзалгаhаа 41 очко абажа, хоёрдохи, гурбадахи hууринда гараhан Шэтын «Локомотив», Петропавловск-Камчаткын «Вулкан» командануудта хүсэгдэхээ болибо. Тиигэжэ эдэнэр Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонын чемпионой нэрэ зэргэдэ түрүүшынхиеэ хүртэбэ. Харин хоёрдохи hуури эзэлхын түлөө тэмсэл уржадэр хүрэтэр үргэлжэлбэ. Энэ үдэр Шэтын футболистнууд манай «Сэлэнгэ» командатай наадахаяа ерэhэн юм.

Хоёр командын футболистнууд нааданай түрүүшын хахадта тоо нээжэ үрдингүй, амаралтада гараhан байгаа. Энэл үедэ «Хоёрдохи hууринда гарахаяа эрмэлзэжэ ябаhан Петропавловск-Камчаткын «Вулкан» өөрынгөө стадион дээрэ Владивостогой «Луч» командые 3:0 гэhэн тоотойгоор шүүбэ» гэhэн мэдээсэл стадиондо сугларагшадта мэдээсэгдэбэ ха юм.

Иимэ мэдээсэл дууланhан Шэтын футболистнууд, хүтэлбэрилэгшэд нааданайнгаа хоёрдохи хахадые эмхи гуримтайгаар үнгэргэжэ, «Сэлэнгын» футболистнуудые яаха аргагүй илажа гараха зорилго үрдаа табяа бшуу. Тиигэжэ нааданай хоёрдохи хахадай эхилэн сасуу эдэнэр гоё hайханаар добтолго хэжэ ороходоо, хэдэхэн минутын туршада хоёр бүмбэгэ «Сэлэнгынхидэй» ворота руу сохижо оруулhан байна. Энэнэйнгээ hүүлээр командын тренернүүд футболистнуудаа hэлгэжэ байгаад, үсэд нэтэрүү, шанга добтолго эмхидхэнэ. Командын добтологшод Наиль Галимов Андрей Истомин хоёр уулзалгын тоо 4:0 болгожо үрдибэ.

Манай командын хамгаалагшад Орсонок Озиев, Виктор Машковцев, вратарь Арсалан Жамьяндабаев гэгшэд хэдэн аюултай байдалhаа воротагаа хамгаалбашье, аргагүй дэнэ. Нааданай дүүрэхын тэндэ «Сэлэнгын» футболистнуудай воротадаа дүтэлхэдэнь, айлшадай хамгаалагша Андрей Недорезов буруугаар наадажа, 11 метрэй ялын бүмбэгэ ворота руугаа сохюулха болобо. «Сэлэнгын» гол добтологшодой нэгэн Александр Алферов энэ бүмбэгэ сохижо, уулзалгаяа 4:1 гэhэн тоотой болгоо hэн. Энээгээр наадан дүүрэжэ, Шэтын «Локомотив» командын футболистнууд зоно соогоо хоёрдохи hууринда гаража, стадиондо сугларагшадай амаршалгада хүртэнэ.

— Танайда айлшаар ерэхынгээ урда тээ Красноярскын «Автомобилист» командатай тэдэнэй стадион дээрэ наадаhан байнабди. Эндэ тэнсээ hаа, хоёрдохи hуури эзэлжэ шадахагүй байhамнай элитэ. Харин уулзалгын дүүрэхэ багаар талмайн ээд алдуу гаргажа, ворота руугаа ялын бүмбэгэ сохюулха баатай болоо hэн. Тиигэжэ энэ уулзалгаяа 1:0 гэhэн тоотойгоор илажа гараhан байнабди. Танай футболистнууд яhала hайнаар наадаашье hаа, бидэнэрэй шанга добтолгодо харюу үгэжэ шадабагүй,— гэжэ командын ахамад тренер А. П. Ковалев хөөрөө hэн.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

Сэнхир экран

ВТОРНИК, 30

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Овраги» — 4 серитэй уран hайханай фильм. 2-дохи, 3-дахи сери. 12.05—Скрипичнэ хүгжэмэй концерт. 12.25—Хүүгэдтэ дамжуулга. 13.25—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30—Время. 16.45—Мультфильм. 17.05—«Фантастическая тетушка» — уран hайханай фильм. 1-дэхи сери. (Венгри). 17.50 — Баримтата фильм. 18.20—«Амар сайн, хүгжэм!» 19.00—«Хайшан гэжэ амарнабибди?». 19.30—Время. 20.05—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 20.15—Уран шүлэгэй долгин дээрэ. 20.20—Дипломатическа бэшэ хөөрэлдөөн. Гадаадын политическэ асуудалнуудаар ФРГ-гэй канцлерай советник Х. Тельчик дамжуулгада хабаадаха. 20.40—«Овраги»—4 серитэй уран hайханай фильм. 3-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—Шатараар дэлхэйн чемпионат. 22.35—Авторска телевидени. 01.45—Шэнэ hонинной албан.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Баримтата фильм. 9.35, 10.35—Оршон тойронхи дэлхэймнай. 9.55, 10.55—Баримтата фильм 10.05, 11.05—Француз хэлэн. 11.35, 12.35—Түүхэ. 7-дохи класс. 12.05—«Анна Ахматова. Листки из дневника»—баримтата фильм. 13.05—«Дождь в чужом городе»—уран hайханай фильм. 1-дэхи сери. 14.15—РСФСР-эй хүгжэмтэ фольклорой концерт. 15.55—Ритмическэ гимнастика. УЛААН-УДЭ. 17.30—Баримтата фильмүүд. 18.20—Буряадай ССР-эй Гостелерадиогой арадай инструментнүүдэй оркестрэй концерт. 18.55—Байгал. 19.15—«Ая-ганга»—телеальманах (буряадаар). 19.55—Байгал (буряадаар). 20.10—«Байгалай үмэнэхи газар дээрэ». 20.55—Соносхолнууд. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—«Арал». 22.00—Авторска дуунай Москвадахи гурбадахи фестиваль. 22.40—СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ. 23.40—РСФСР-эй Верховно Соведэй сессиин дневник. 00.40—«Дождь в чужом городе»—уран hайханай фильм. 2-дохи сери.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕ[...]

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Аида — в 19.

«Дружба»
Метичара—зверь морской—в 9-40, Ловушка для одинокого мужчины—в 13-20, 18-20, Обреченный на одиночество—в 11-30, 15-10, 16-50, 20-30.

«Прогресс»
Красный зал — Житие Иисуса христа—в 9-30, 11-40, 14, 16-20, 18-40, 20-50. Зеленый зал—Шина—Королева джунглей (Женщина-Тарзан) (2 серии)—в 9-30. 11-50, 14-10, 16-30, 18-50, 21.

«Октябрь»
Полет навигатора—в 9-40, 14, Храм любви (2 серии)—в 11-20, 15-30, 18-10, 20-30.

«Восток»
Одиночка—в 15, 19, [...] удар—в 17, 21.

«Байкал»
Заколдованный доллар—18-30, 20-30.

«Аршан»
Затянувшаяся расплата (2 серии)—в 18-30, 21.

ДКиТ ЛВРЗ
Друг в непогоду—в [...]

«Родина»
Обреченный на одиночество—в 10, 12, 16-30, 18, [...] (2 серии)—в 14, 19-40.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный — 2-63-86, 2-64-36; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия— 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР. Директор 2-40-45
Заказ № 249.